

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Sociologijos katedra

Asta Mateikaitė

Sociologijos studijų programa
Magistro darbas

Lietuvos politikų privatumo aspektai respublikiniuose dienraščiuose („Lietuvos rytas“ ir „Respublika“)

Vilnius 2011

TURINYS

SANTRAUKA.....	3
SUMMARY.....	4
ĮVADAS.....	5
TEORINĖ DALIS.....	8
1.1. Privatumo teorijos.....	8
1.1.1. Privatumo teorijų klasifikacija pagal H. T. Tavani.....	8
1.1.2. Privatumo teorijų klasifikacija pagal D. Solove.....	12
1.2. Viešieji asmenys ir privataus gyvenimo samprata.....	13
1.2.1. Viešieji asmenys.....	13
1.2.2. Privataus gyvenimo samprata.....	15
1.2.3. Viešo asmens privataus gyvenimo ribos.....	17
1.2.4. Žiniasklaida ir privataus gyvenimo apsauga.....	21
1.3. Žiniasklaida ir politika.....	23
1.3.1. Žiniasklaidos funkcijos.....	23
1.3.2. Teisė į informaciją.....	27
1.3.3. Žiniasklaida ir nuomonės formavimas.....	29
DIENRAŠČIŲ „LIETUVOS RYTAS“ IR „RESPUBLIKA“ ANALIZĖ.....	35
METODINĖ DALIS.....	35
2.1. Asmeninis žmogaus gyvenimas, jo šeimos gyvenimas.....	37
2.1.1. Šventės.....	40
2.3. Santuokinė neištikimybė.....	42
2.4. Skyrybos.....	44
2.5. Seksualinė orientacija.....	45
2.6. Laisvalaikis.....	46
2.7. Gyvenamoji aplinka.....	47
IŠVADOS.....	48
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	50

Lietuvos politikų privatumo aspektai respublikiniuose dienraščiuose („Lietuvos rytas“ ir „Respublika“)

SANTRAUKA

Definicija „privatus gyvenimas“ sąlyginai nauja Lietuvos teisėje - šalies įstatymų nėra griežtai apibrėžta kas yra privatus gyvenimas. Lietuvoje nėra susiformavusi tradicija, aiškiai apibrėžianti, kuriuos privataus viešo asmens gyvenimo aspektus visuomenė turi teisę žinoti, o kurie neturėtų jos dominti. Lietuvos Respublikos įstatymai neapibrėžia teisėto visuomenės intereso gauti tam tikrą informaciją apie privatų viešųjų asmenų gyvenimą sampratos. Tai, kad privatumas sunkiai apibrėžiama sąvoka įrodo privatumo teorijų gausa. Vieni teoretikai (L. Brandeis, W. Brennan) privatumą sieja su teise, kiti (R. Gavison, A. F. Westin) su atsiskirimu, dar kiti (Ch. Fried, A. Miller) su kontrole ir pan. Nėra vieningos privatumo teorijų klasifikacijos.

Empirinis tyrimo tikslas: išanalizuoti Lietuvos politikų privatumo aspektus respublikiniuose dienraščiuose („Lietuvos rytas“ ir „Respublika“). Darbo temos analizei buvo pasirinkti du nacionaliniai dienraščiai – „Lietuvos rytas“ ir „Respublika“. Tyrimui buvo pasirinkti 2004 m. ir 2008 m. rinkimų į seimą metai. Tiriamasis laikotarpis 3 mėnesiai iki rinkimų ir 3 mėnesiai po rinkimų kiekvienais metais. Tuo būdu buvo siekiama stebėti ar kinta (jei kinta tai kaip), straipsnių susijusių su politikų privačiu gyvenimu skaičius ir pobūdis. Tyrimas apėmė 2004 07 01-2004 12 31 ir 2008 07 01-2008 12 31 laikotarpius ir juose buvo analizuojami visi minėtų dienraščių straipsniai, kuriuose, buvo aprašomas politikų ar jų šeimos narių privatus gyvenimas t.y. visi straipsniai, kurie nesusiję su tiesioginėmis politikų pareigomis.

Tyrimo rezultatai. Atliktas tyrimas parodė, kad pasitaiko atvejų kai spaudos atstovai pateikdami informaciją apie politikų, jų šeimos privatų gyvenimą vadovaujasi smalsumu, o ne teisėtu visuomenės interesu, tuo būdu, pažeisdami politikų privatų gyvenimą.

Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad politikai, jų šeimos nariai nevengia viešinti asmeniškiausių savo išgyvenimų.

Pastebėtina, kad teigiamais straipsniais apie politikų privatų gyvenimą siekiama formuoti tam tikrą politikų įvaizdį.

The aspects of Lithuanian politicians' privacy in national newspapers (“Lietuvos rytas” and “Respublika”)

SUMMARY

The definition of private life is a relatively new concept in the Lithuanian law. The laws of the country do not strictly define what the private life is. There are no rules in Lithuania which would clearly describe which aspects of private life of a public figure should be revealed and which should not be communicated to the public. There is a huge number of privacy theories which prove how difficult it is to define privacy. Some theorists (L. Brandeis, W. Brennan) relate privacy to the human rights; others (R. Gavison, A.F. Westin) link it to the isolation; some of them (C. Fried, A. Miller) see privacy in relation with control. There is no unanimous classification of privacy theories.

The empirical aim of the research is to analyse the aspects of politicians' privacy described in Lithuanian daily newspapers (*Lietuvos Rytas* and *Respublika*). Two national daily newspapers, namely *Lietuvos Rytas* and *Respublika*, have been chosen for the analysis of the research topic. The periods of elections to Lithuanian Seimas in 2004 and 2008 have been chosen for this research. Three months before the elections and three months after the elections during the selected years have been chosen as the period for the research. The main objective was to observe whether the number and nature of the articles describing the private life of politicians differ and if the alternation is noticed how does it change. The chosen periods for the research are from 1 July, 2004 until 31 December, 2004 and from 1 July, 2008 until 31 December, 2008. During these periods, the articles which described the private life of politicians or their family members, i.e. the articles which do not relate to the direct duties of the politicians, from the above mentioned daily newspapers were analysed.

The results of the research. The research conducted has revealed that there are cases when news media representatives who present the information about the private life of politicians or their family members are driven by their curiosity rather than rightful public interest and in this way infringe the politicians' rights for private life.

The research has shown that the politicians and their family members do not avoid talking about and publicising their most private experiences.

It should be noted that the positive articles about politicians' private lives could be used as a tool to form a particular image of politicians.

IVADAS

Požiūris į tai kas yra vieša ir privatu laikui bėgant keičiasi. Jei anksčiau į tokius reiškinius, kaip žmonos mušimas, blogas elgesys su vaikais, seksualinis priekabiavimas darbe nebyliu susitarimu buvo žiūrima, kaip į privatų šeimos, dviejų žmonių reikalą, tai dabar tai tapo vieša sritimi į kurią gali kištis valstybė.

Privatumas sunkiai apibrėžiama sąvoka. Iš dalies, todėl, kad ji apima labai platų interesų spektrą: privatų gyvenimą, garbę ir reputaciją, slaptus asmeninius faktus, pažiūras, įsitikinimus, įpročius ir t.t. Kiekviena visuomenė nustato savitą balansą tarp privačios ir viešosios sferų. Privatumas - kultūriškai reliatyvus, pavyzdžiui, užėti nesibeldus vienoje kultūroje gali būti toleruojama, tuo tarpu kitoje tai gali būti laikoma rimtu privatumo pažeidimu. Privatumas-kultūriškai universalus, tam tikri privatumo aspektai randami visose visuomenėse.

Privatumas yra glaudžiai susijęs su socialine legitimacija. Kai visuomenė tam tikrą elgesį pripažįsta kaip socialiai priimtina – nesvarbu ar tai būtų šukuosena, apranga, seksualinė orientacija, religiniai įsitikinimai ar kiti gyvenimo būdo pasirinkimai – jis tampa privačiu reikalu. Jei visuomenė tam tikro elgesio nepripažįsta kaip socialiai priimtino jis tampa nebe privačiu pasirinkimu. Tuo būdu, debatai privatumo tema niekada nesibaigia, nes jie yra glaudžiai susiję su normų kaita visuomenėje.

Kultūros antropologijos tyrimai rodo, jog politiko privatus gyvenimas yra skirtingai suprantamas įvairiose valstybėse. Pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstijose manoma, kad politiko privatus gyvenimas turi būti skaidrus ir kiekvienam piliečiui matomas, o tuo tarpu Vokietijoje politiko privatus gyvenimas yra jo reikalas ir jis jį gali tvarkyti taip, kaip jam norisi (aišku, visuomenei priimtose normose).

Tyrimo aktualumas

Sąvokos „privatus gyvenimas“, „teisė į privatų gyvenimą“ sąlyginai naujos teisinėje terminijoje: pirmą kartą Lietuvos pozityviojoje teisėje jos buvo įtvirtintos 1992 m. Konstitucijoje, kurios 22 straipsnio pirmojoje dalyje nustatyta, kad „žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas“. Kiekvieno naujo teisės instituto ar kategorijos įtvirtinimas sukelia tiek teorinių, tiek praktinių klausimų, problemų.

Teisinėje valstybėje kiekvienas visuomenės narys turi savo privačią sferą ir gali teisėtai tikėtis, jog ji pavaldi tik jam. 2005 m. Žmogaus teisių stebėjimo instituto paskelbtos apklausos duomenimis: “Beveik 80 proc. apklaustųjų neigiamai vertina galimybę pavišinti jų telefono pokalbius, tačiau tik apie 1/5 respondentų manė, kad žinomo politiko pokalbių pavišinimas pažeistų jo teisę į privatų gyvenimą.” (www.hrmi.lt) Natūralu, kad visuomenę domina politikų viešasis gyvenimas, bet kodėl natūralu, kad domina ir privatus. Ar pateisinama tokia nuomonė – viešasis gyvenimas yra matomas, aptariamas, politikas yra viešas asmuo, mes turime teisę žinoti apie jį daugiau, nei jis pats norėtų?

Lietuva – posttotalitarinė valstybė. Anot J. Linkevičiūtės-Rimavičienės posttotalitarinėse valstybėse, kuriose valdžios atstovai laikėsi principų, kad viešieji reikalai tvarkomi visuomenei nedalyvaujant, piliečiai yra pasyvesni ir mano, kad gali turėti mažai įtakos kontroliuojant valdžios atstovų veiksmus, taip pat neturi teisės dalyvauti viešojoje diskusijoje apie bendrus reikalus. (Linkevičiūtė-Rimavičienė, 2009) Šių dienų pasaulyje žiniasklaida demokratinės politikos atžvilgiu atlieka mažiausiai penkias specifines funkcijas: praneša politines naujienas, interpretuoja žinias, daro įtaką piliečių nuomonei, formuoja valdžios veiksmų darbotvarkę, socializuoja piliečius politiškai. (Krupavičius, Šarkutė, 2004). Kai žiniasklaidai patikima tiek svarbių funkcijų, o visuomenės nariai yra (arba laikomi) pasyviais, negalima leisti žiniasklaidai besąlygiškai kištis į tokią svarbią sritį kaip privatus asmens gyvenimas. Visuomenės nariai toleruodami beribi (Lietuvoje dar nėra nusistovėjusios taisyklės kokie privataus gyvenimo aspektai yra neliečiami) žiniasklaidos kišimasi į privatų viešų asmenų gyvenimą rizikuoja tokio pat elgesio sulaukti kalbant apie neviešų asmenų privatų gyvenimą.

Tyrimo problema: šalies įstatymai griežtai neapibrėžia kas yra privatus gyvenimas. Lietuvoje nėra susiformavusi tradicija, aiškiai apibrėžianti, kuriuos privataus viešo asmens gyvenimo aspektus visuomenė turi teisę žinoti, o kurie neturėtų jos dominti.

Tikslas: išanalizuoti Lietuvos politikų privatumo aspektus respublikiniuose dienraščiuose („Lietuvos rytas“ ir „Respublika“) tiriamuoju laikotarpiu.

Uždaviniai:

1. Remiantis moksline literatūra, paanalizuoti teorijų apie privatumą aspektus.
2. Remiantis moksline literatūra, išsiaiškinti definicijos viešo asmens privatus gyvenimas specifika.
3. Taikant kontent analizę išskirti Lietuvos politikų privatumo aspektus Lietuvos dienraščiuose („Lietuvos rytas“ ir „Respublika“).

Tyrimo objektas: Lietuvos politikų privatus gyvenimas spaudoje.

Tyrimo dalykas: Respublikiniai dienraščiai („Lietuvos rytas“ ir „Respublika“).

Empirika. Empirinėje dalyje planuojama atlikti „Lietuvos ryto“ ir „Respublikos“ straipsnių susijusių su politikų privačiu gyvenimu kontent analizę.

Darbo teorinės prielaidos pateiktos empirinėje darbo dalyje.

Tyrimo hipotezės:

- Dienraščių straipsniuose pateikiama informacija apie privatų politikų gyvenimą – jį pažeidžia.
- Pateikdami informaciją dienraščiuose žurnalistai vadovaujasi smalsumu, o ne viešuoju interesu.
- Žurnalistai dienraščiuose aprašydami politikų privatų gyvenimą formuoja tam tikrą politiko įvaizdį.

Pagrindinės darbe naudojamos sąvokos:

Politikai - „asmens, įstatymų nustatyta tvarka išrinkti ar paskirti į Respublikos Prezidento, Seimo Pirmininko, Seimo nario, Ministro Pirmininko, ministro, savivaldybės tarybos nario, savivaldybės mero, savivaldybės mero pavaduotojo pareigas.“ (Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įstatymas 2 str.)

Privatus asmens gyvenimas – „ta fizinio asmens veiklos sritis, kuri nepažeidžia kitų žmonių teisių ir teisėtų interesų ir negali turėti kokios nors reikšmės kitų žmonių teisėms įgyvendinti“. (Vaišvila, 2004, p. 179)

TEORINĖ DALIS

1.1. Privatumo teorijos

Tai, kad privatumas sunkiai apibrėžiama sąvoka įrodo privatumo teorijų gausa. Vieni teoretikai (L. Brandeis, W. Brennan) privatumą sieja su teise, kiti (R. Gavison, A. F. Westin) su atsiskirimu, dar kiti (Ch. Fried, A. Miller) su kontrole ir pan. Nėra vieningos privatumo teorijų klasifikacijos: pavyzdžiui, H. T. Tavani L. Brandeis priskiria nesikišimo teorijos šalininkams, tuo tarpu, D. Solove L. Brandeis sieja su teisės būti paliktam vienam teorijos šalininkais.

1.1.1. Privatumo teorijų klasifikacija pagal H. T. Tavani

Anot H. T. Tavani, galima išskirti keturis privatumo teorijų tipus: *nesikišimo* (angl. nonintrusion), *atsiskyrimo* (angl. seclusion), *kontrolės* (angl. control) ir *apribojimo* (angl. limitation). (Tavani, 2007) Kiekviena jų turi tam tikrų trūkumų.

Nesikišimo teorija. 1890 m. klasikiniame straipsnyje „Teisė į privatumą“, kuri daugelis mokyklų dabar pripažįsta kaip vieną pirmųjų darbų privatumo tema, Samuel Warren ir Louis Brandeis privatumui apibūdinti naudojo terminus „būti paliktam vienam arba būti laisvam nuo įsikišimo“. (Tavani, 2007, p. 5.) H.T. Tavani teigimu, kai kurios nesikišimo teorijos versijos painioja privatumą su teise į privatumą. Ši painiava akivaizdi nesikišimo teoretikų darbuose: L. Brandeis privatumą apibūdina kaip „teise būti paliktam vienam“ (Tavani cit. pg. Olmstead, 2007, p. 5), W. Brennan privatumą apibūdina kaip „individo teisę ... būti laisvam nuo neteisėto valdžios įsikišimo“. (Tavani, cit. pag. Eisenstadt, 2007, p. 5)

Anot H.T. Tavani, kita nesikišimo teorijos problema - apibrėžiant privatumą kaip buvimą laisvu nuo kišimosi - privatumas painiojamas su laisve. Vertėtų atskirti privatumo ir laisvės sąvokas. Nesikišimo teorija to padaryti neleidžia.

Atsiskirimo teorija. Remiantis atsiskirimo teorija privatumas yra apibrėžiamas kaip „*buvimas vienam*“ (angl. being alone). (Tavani, 2007) Remiantis H.T. Tavani klasifikacija, viena iš šios teorijos atstovių yra Ruth Gavison, kuri savo veikalė „Privatumas ir teisės ribos“ aprašo asmenį besidžiaugianti „tobulu privatumu“ kai asmuo yra „visiškai nepasiekiamas kitiems“ t.y. kai individas yra fiziškai niekam nepasiekiamas. (Tavani, 2007) Kitas atsiskirimo

teorijos atstovas A. F. Westin savo darbe „Privatumas ir laisvė“, privatumą apibūdina kaip „savanorišką ir laikiną asmens pasitraukimą iš visuomenės fizine prasme“. (Tavani, cit. pg. Westin, 2007, p. 6) Warren ir Brandeis taip pat galima laikyti šios teorijos atstovais, nes jie apibūdindami privatumą naudoja *atskirumo* (angl. solitude) terminą bei rašo apie būtinybę individams kartais „atsitraukti iš pasaulio“. (Tavani, cit. pg. Warren and Brandeis, 2007, p. 6)

Atsiskirimo teorijoje sąvokos privatumas ir laisvė nėra maišomos. Kadangi atsiskirimo teorija pateikia aprašomąjį privatumo apibrėžimą, ji išvengia sąvokų privatumas ir teisė į privatumą turinio maišymo (Tavani, 2007). Privatumą apibrėždami kaip asmens atsiskirimą nuo kitų asmenų - atsiskirimo teorija painioja privatumą su vienatve. Remiantis atsiskirimo teorija, kuo daugiau individas yra vienas, tuo daugiau privatumo jis turi. Tokiu atveju, asmuo atsidūręs negyvenamoje saloje turi visišką privatumą, ką R. Gavison vadina „tobulu privatumu“ (Tavani, 2007). Kyla klausimas ar asmeniui privatumas tokioje situacijoje yra reikšmingas ir prasmingas. Ar buvimas vienam yra būtina sąlyga individui turėti privatumą? Kaip pamatysime, įmanoma turėti privatumą ir neatsiskirti nuo kitų.

Tiek nesikišimo, tiek atsiskirimo teorijos apibrėžiant privatumo sąvoką naudoja fizinio sąlyčio su individu aspektą – fizinis pasiekimas per stebėjimą (atsiskirimo teorija), arba neteisėtas kišimasis į asmeninę erdvę fiziškai liečiant asmeniškus dokumentus, įsiveržiant į namus ar pan. (nesikišimo teorija). Tokio pobūdžio privatumas dar vadinamas „*pasiekiamumo privatumu*“ (angl. accessibility privacy). (Tavani, cit. pg. DeCew, 2007, p. 6) Kiti nesikišimo teorijos aspektai dar siejami su trukdymu individui pačiam priimti atitinkamą sprendimą, kurie kartais analizuojami remiantis kategorija „*apsisprendimo privatumas*“ (angl. decisional privacy) (Tavani, 2007, p. 6). Anot H. T. Tavani, Junginėse Valstijose privatumo sąvoka išsiplėtė, pradžioje ji buvo siejama su kišimusi (fizinis priėjimas), vėliau buvo siejama su trukdymu (sprendimų priėmime) ir pastaruoju metu ji siejama su asmeninės informacijos nutekėjimu.

Kontrolės teorija. Naujausios privatumo teorijos sąvoką privatumas analizuoja per kontrolę ir priėjimą prie asmeninės informacijos. Dviejų teorijų – kontrolės ir apribojimo – objektas yra informacinis privatumas.

Kontrolės teorijos, kurios idėja – individas turi privatumą tik tokiu atveju, jeigu kontroliuoja informaciją apie save, šalininkai Charles Fried, Arthur Miller, Alan F. Westin, James Rachels, ir kiti (pvz.: Elizabeth Beardsley). Pagal C. Fried, „privatumas nėra

informacijos apie mus nebuvimas kitų asmenų mintyse, greičiau tai kontrolė informacijos, kurią mes turime apie save“. (Tavani, cit. pg. Fried, 2007, p. 7) A. Miller privatumą apibūdina, kaip „individo sugebėjimą kontroliuoti informacijos apie jį patį cirkuliaciją“. (Tavani, cit. pg. Miller, 2007, p. 7) Remiantis H.T. Tavani privatumo teorijų klasifikacija, A. F. Westin taip pat priklauso kontrolės teorijos šalininkams. A.F. Westin privatumą apibūdina, kaip „individo pretenziją ... nuspręsti patiems kada, kaip ir kokia informacija apie juos yra pateikiama kitiems asmenims“. (Tavani, cit. pg. Westin, 2007, p. 7)

Skirtingai nei nesikišimo ir atsiskirimo teorijos, kontrolės teorija atskiria privatumą nuo laisvės ir vienatvės. Viena esminių kontrolės teorijos išvalgų yra pasirinkimas, kuriuo individas, kuris turi privatumą, naudojasi. Čia turima omeny, kad individas, turintis privatumą gali leisti arba uždrausti kitiems priėti prie informacijos apie jį. Tačiau kontrolės teorijoje lieka neaiškūs du punktai: a) kokios rūšies asmeninę informaciją asmuo gali tikėtis visiškai kontroliuoti; b) kiek asmuo gali kontroliuoti asmeninę informaciją. (Tavani, 2007, p. 7)

Anot H. T. Tavani, asmeninę informaciją tikslinga skirti į „neviešą asmeninę informaciją“ (pvz. konfidencialūs duomenys tokie kaip finansiniai ir medicininiai įrašai) ir „viešą asmeninę informaciją“ (pvz.: kur žmogus dirba, gyvena, apsiperka, pietauja ir pan.). (Tavani, 2007, p. 8) Kontrolės teorijos šalininkai aiškios takoskyros tarp šių dviejų asmeninės informacijos rūšių neskiria.

H. T. Tavani kelia klausimą ką konkrečiai kontrolės teoretikai nori pasakyti teigdami, kad asmuo turi kontroliuoti asmeninę informaciją, tam, kad turėtų privatumą? Autorė klausia ar tokia pozicija reiškia, kad asmeninės informacijos kontrolė yra būtina sąlyga asmens privatumui? Jei taip, praktikoje tai neįgyvendinama. Žmogus yra priverstas atskleisti tam tikro pobūdžio informaciją apie save kasdieninėse transakcijose, ypatingai susijusiose su komercija. Kontrolės teorijos šalininkai turėtų aiškiau apibrėžti kiek asmuo turi kontroliuoti asmeninę informaciją, kad turėtų privatumą. Kontrolės teorijos šalininkai taip pat kaltinami tuo, kad painioja autonomijos ir privatumo sąvokas.

Apribojimo teorija. Remiantis apribojimo teorija, asmuo turi privatumą kai priėjimas prie tam tikro pobūdžio informacijos apie jį yra apribotas tam tikrame kontekste. (Tavani, 2007, p. 9) R. Gavison privatumą apibūdina kaip kitų priėjimo apribojimą prie informacijos apie asmenis. (Tavani, cit. pg. Gavison, 2007, p. 9) Vienas apribojimo teorijos privalumų tas, jog ji pripažįsta, privatumo zonų, kurios riboja ar suvaržo kitus nuo prieigos prie asmeninių

duomenų, svarbumą. (Tavani, 2007) Taip pat apribojimo teorijoje privatumas nėra maišomas su autonomija, laisve ar vienatve. Apribojimo teorija neįvertina kontrolės arba pasirinkimo vaidmens, kas yra būtina privatumui: asmuo gali pasirinkti leisti arba uždrausti kitiems prieiti prie informacijos apie jį. Apribojimo teorijos šalininkai taip pat kalba tik apie tai, kad asmuo turi tik tiek privatumo, kiek informacija apie jį yra apribota ar uždrausta. Pavyzdžiui, R. Gavison teigia, kad asmuo mėgaujasi „tobulu privatumu“, kai niekas neturi informacijos apie jį. (Tavani, cit. pg. Gavison, 2007, p. 9) Tokiu atveju, kuo daugiau asmeninės informacijos individas gali nuslėpti nuo kitų, tuo daugiau privatumo jis turi. Šioje vietoje privatumas gali būti supainiotas su slaptumu.

Riboto priėjimo/apribotos kontrolės teorija (angl. The Restricted Access/Limited Control Theory) (RPAK). RPAK paremta prielaida, kad privatumo teorija turi būti atskirta nuo pateisinimo ir nuo valdymo. (Tavani, 2007) Anot H.T. Tavani, RPAK sudaryta iš trijų komponentų: *privatumo koncepcija* (angl. the concept of privacy), *privatumo pateisinimas* (angl. the justification of privacy), *privatumo valdymas* (angl. the management of privacy).

RPAK atskiria privatumo sąlygas (t.y. kas yra būtina norint turėti privatumą aprašomąja prasme) ir teisę į privatumą. Šis atskirimas, anot šios teorijos šalininkės, H.T. Tavani, įgalina mus diferencijuoti privatumo netekimą, privatumo pažeidimą arba įsiveržimą. Pagal šią teoriją privatumas apibrėžiamas, kaip situacija kai asmuo yra apsaugotas nuo kišimosi, trukdymo ir informacijos prieinamumo. (Tavani, cit. pg. Moor, 2007, p. 10) Situaciją, kai individas yra natūraliai apsaugotas nuo kitų kišimosi ir priėjimo prie jo, galima vadinti aprašomuoju arba natūraliu privatumu. (Tavani, 2007, p. 10)

RPAK teorija atskiria natūralią privatumo situaciją ir normatyvišką privatumo situaciją. Natūralioje privatumo situacijoje asmuo yra apsaugotas nuo stebėjimo, trukdymo ir kišimosi natūraliai – pvz.: kai individas stovyklauja miške. Natūralioje privatumo situacijoje privatumą galima prarasti, bet ne pažeisti ar įsiveržti, nes nėra normų – tradicinių, teisinių ar etinių – pagal kurias asmuo turi teisę būti apsaugotas. Normatyvi privatumo situacija apima: vietą, tokią kaip asmens namai (tikimasi, kad pašalinis asmuo prieš užeidamas pasibels ir tik gavęs leidimą užeis); santykius, tokius kaip religinė išpažintis; veiklą, tokią kaip balsavimas; informaciją, tokią kaip medicininiai įrašai. (Tavani, cit. pg. Tavani and Moor, 2007, p. 10) Normatyvioje privatumo situacijoje asmens privatumas gali būti pažeistas ar užgrobtas ar net prarastas, dėl įstatymų ir normų, kurie buvo įkurti šioms situacijoms apginti.

Kadangi, RPAK teorija remiasi privatumo koncepcija, kur kalbama apie individų apsaugą ribojant priėjimą prie asmens arba prie informacijos apie asmenį, ši teorija gali būti siejama su apribojimo teorija. D. Elgesem taip interpretuoja RPAK: remiantis Moor požiūriu, mes visada turim tam tikrą privatumo laipsnį, nes visada bus bilijonas žmonių, kurie fiziškai negali mūsų pasiekti, kadangi visos situacijos turi tam tikrą privatumo laipsnį, neaišku kaip šioje teorijoje atskiriamos privačios situacijos nuo viešų. (Tavani, cit. pg. Elgesem, 2007, p. 11)

Anot H. T. Tavani, susijusių viešų/privačių situacijų savitumas yra apibrėžiamas normatyviškai ne deskriptyviai, kaip D. Elgesem tai interpretuoja. RPAK nėra kita versija riboto priėjimo, nors ji pripažįsta kontrolės vaidmenį privatumo – privatumo pateisinimo ir valdymo. (Tavani, 2007, p. 11)

RPAK privatumą apibrėžia įsikišimo ir kitų informacijos komplektavimo apie asmenį apsaugos (per situacijas ir zonas kurios yra įkurtos priėjimo apribojimui), o ne informacijos kontrolės terminais. (Tavani, 2007, p. 11)

Remiantis RPAK teorija, privatumas apibrėžiamas per kišimosi ir prieigos prie informacijos apsaugos esant tam tikroms aplinkybėms. (Tavani, 2007) Asmuo turi normatyvinį privatumą, kai jis yra saugomas aiškių normų ir įstatymų, kurie buvo priimti saugoti asmenį susiklosčius tam tikroms aplinkybėms.

1.1.2. Privatumo teorijų klasifikacija pagal D. Solove

R. Kemp ir A. D. Moore remiasi D. Solove privatumo teorijų klasifikacija: 1) teisė būti paliktam vienam; 2) riboto priėjimo prie asmens; 3) slaptumas; 4) asmeninės informacijos kontrolė; 5) asmenybė (angl. personhood); 6) artimumas; 7) kelių teorijų junginys. (Kemp, Moore cit. pg. Solove, 2007, p. 64)

Teisė būti paliktam vienam. Šios teorijos atstovai S. Warren and L. Brandeis. Teorija kritikuojama dėl neapibrėžtumo. Agresyvus ar įžeidžiantis elgesys gali būti laikomas pažeidžiančiu teisę būti paliktam vienam, tuo tarpu pats asmuo gali manyti, kad toks elgesys nepažeidžia privatumo. (Kemp, Moore, 2007, p. 64)

Riboto priėjimo prie asmens. Teorijos atstovai: S. Bok, A. Allen, R. Gavison. S. Bok: privatumas yra būseną, kur asmuo yra apsaugotas nuo nepageidaujamo kitų priėjimo – tiek

fizinio priėjimo, tiek asmeninės informacijos, tiek dėmesio. (Kemp, Moore cit. pg. Bok, 2007, p. 65) Šis apibrėžimas laikomas per siauru.

Privatumas kaip slaptumas. J. R. Posner apibrėžė privatumą kaip „teisę nuslėpti diskredituojančią informaciją apie save” – teisę į slaptumą. (Kemp, Moore cit. pg. Posner, 2007, p. 65) J. W. DeCew kritikuoja šią teoriją teigdama, kad slapta informacija dažnai yra ne privati (slapti kariniai planai) ir asmeniniai reikalai dažnai nėra privatūs (pavyzdžiui, asmens skolos). (Kemp, Moore cit. pg. DeCew, 2007, p. 65)

Asmeninės informacijos kontrolė. Anot A. Westin, privatumas tai individų, grupių ar institucijų pretenzija sau apibrėžti kada, kaip ir kiek informacijos apie juos perduodama kitiems. (Kemp, Moore cit. pg. Westin, 2007, p. 65) Ši teorija kritikuojama dėl to, kad joje nekalbama apie fizinį aspektą – priėjimo prie gyvenamosios vietos ir asmens kūno kontrolę.

Asmenybė. P. Freund, J. Reiman, S. Benn atstovauja privatumo koncepcijai paremtai asmenybės sąvoka. Remiantis šia teorija, privatumas apsaugo asmenybę ir autonominius veiksmus. Ši teorija kritikuojama dėl to, kad vietoj to, kad apibrėžtų kas yra privatumas, jie kalba apie tai, kodėl privatumas yra toks svarbus ar vertingas.

Privatumas kaip intymumas. Intymių santykių, paremtų žiniomis apie kitą asmenį, puoselėjimui reikalinga erdvė ir laikas - prieglobstis nuo minios. (Kemp, Moore cit. pg. Rosen, 2007, p. 66) J. W. DeCew kritikuodamas šią teoriją teigia: finansiniai duomenys gali būti privatūs, bet ne intymūs, galima turėti privačių, bet ne intymių santykių. (Kemp, Moore cit. pg. DeCew, 2007, p. 66)

1.2. Viešieji asmenys ir privataus gyvenimo samprata

1.2.1. Viešieji asmenys

Šiame darbe sąvoka politikas naudojama remiantis Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme pateiktu apibrėžimu, kur politikais įvardijami įstatymų nustatyta tvarka išrinkti ar paskirti asmenys. Politikai priskiriami viešųjų asmenų grupei. „Viešasis asmuo – valstybės politikas, teisėjas, valstybės ar savivaldybės pareigūnas, politinės partijos ir (ar) asociacijos vadovas, kuris dėl einamų pareigų arba savo darbo pobūdžio nuolat dalyvauja valstybinėje ar visuomeninėje veikloje, arba kitas asmuo, jeigu jis turi viešojo administravimo įgaliojimus ar administruoja viešųjų paslaugų teikimą arba jeigu jo nuolatinė veikla turi

reikšmės viešiesiems reikalams“. (Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas 2 str.)

Viešojo ir privataus asmens sąvokos Lietuvos teisėje yra palyginti naujos. Viešojo asmens sąvoka dar nevisiškai aiškiai apibrėžta Lietuvos Respublikos įstatymų. „Civilinis kodeksas neįvardija, kokia turi būti visuomeninė veikla, kokios turi būti asmens užimamos pareigos ir kuo turi pasireikšti viešojo asmens padėtis visuomenėje“. (Meškauskaitė, 2004, p.236)

Skiriamos dvi viešųjų asmenų grupės: „1) viešieji asmenys (siaurąja prasme), kurie tokiais laikomi dėl savo einamų pareigų, veiklos ar visuomeninės padėties. Tai yra ... viešieji asmenys, kuriems priskiriami politikai, verslininkai, televizijos laidų vedėjai ir kiti asmenys, kurių poelgiai vienaip ar kitaip veikia visuomenės gyvenimą ...; 2) vadinamieji trumpalaikiai viešieji asmenys, kurie trumpai sulaukia visuomenės dėmesio dėl tam tikro įvykio ar poelgio. Jie išgarsėja tik dėl konkretaus poelgio, tačiau ilgainiui yra pamirštami“. (Meškauskaitė, 2005, p.89) Politikai priskiriami pirmajai viešųjų asmenų grupei.

Pasak L. Meškauskaitės, žiūrint iš teisinės pusės, dalyvaujančius visuomeninėje ir politinėje veikloje asmenis galima pripažinti viešaisiais, jei pateikiami faktai, kad tuo dalyvavimu jie daro įtaką politiniam ir visuomeniniam gyvenimui. (Meškauskaitė, 2005)

Prie viešųjų asmenų pirmiausia priskirti pareigūnai, reprezentuojantys visuomenę, valstybę. „Paskleidęs be sutikimo informaciją apie tokio asmens privatų gyvenimą informacijos skleidėjas turi įrodyti ne tik to asmens viešumą, bet ir tai, kad paskleistoji informacija gali turėti įtakos visuomenei.“ (Meškauskaitė, 2004, p.238)

L. Meškauskaitės teigimu, neturėtų būti prieš viešojo asmens valią atskleidžiami jo privataus gyvenimo faktai, nieko bendra neturintys su visuomenine ar tarnybine veikla. „... viešas asmuo taip pat neturėtų būti fotografuojamas be jo sutikimo privačioje valdoje ar net viešoje vietoje, kai jis aiškiai išreiškia nenorą būti fotografuojamas, o situacija, kai jis fotografuojamas nepasižymi jokių visuomeniniu interesu“. (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. 2002, p.56)

1.2.2. Privataus gyvenimo samprata

Žmogaus gyvenimas susideda lyg iš dviejų dalių: viešosios ir privačiosios. Viešumo-privatumo ribos iš dalies yra individualus dalykas: ką laikyti privačiu, neskelbtinu dalyku, dažniausiai sprendžia pats žmogus. Skirtingais žmonijos raidos laikotarpiais viešo ir privataus gyvenimo santykis kito. Nors pirmieji bandymai nubrėžti aiškią ribą tarp viešo ir privataus buvo dar Romos teisėje, akademikai tebesiginčija dėl tokios užduoties įgyvendinimo. Iki pat XIX amžiaus pabaigos teisė į privatų gyvenimą nebuvo įteisinta.

Anot K. Jovaišos, privatumas – ar teisė būti vienam (paliktam vienam), yra viena iš asmeniškiausių žmogaus teisių. Žodyje privatumas slypi reikalingas atitolimas, riba tarp individo ir visuomenės. Riba, kuri yra šerdis visų mūsų pilietinių teisių. „Žmogaus privatus gyvenimas – tai kiekvieno individo teisė gyventi taip, kaip jam norisi, būti apsaugotam nuo savavališko kišimosi į jo asmeninį gyvenimą, šio gyvenimo detalių kėlimo į viešumą.“ (Jovaišas, 2006, p. 65)

Kaip teigia J. Palidaskaitė, žodis privatus reiškia asmeninis, susijęs su asmeniniu ko nors tvarkymu ar priklausomybe ir nesusijęs su jokia valstybės įstaiga ar institucija. „Vieša arba visuomeninė veikla vyksta skirtingame kontekste, kurį neretai apibrėžia atskiros taisyklės ar normos“. (Palidaskaitė, 2010, p.9)

Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymu 2 straipsnyje nurodoma, kad „privatus gyvenimas – asmeninis žmogaus, jo šeimos gyvenimas, gyvenamoji aplinka, kurią sudaro asmens gyvenamoji patalpa, jai priklausanti privati teritorija ir kitos privačios patalpos, kurias asmuo naudoja savo ūkinei, komercinei ar profesinei veiklai, taip pat asmens psichinė ir fizinė neliečiamybė, garbė ir reputacija, slapti asmeniniai faktai, asmens fotonuotraukos ar kiti atvaizdai, asmens sveikatos informacija, privatus susirašinėjimas ar kitoks susižinojimas, asmens pažiūros, įsitikinimai, įpročiai ir kiti duomenys, kuriuos galima naudoti tik jam sutikus“.

Anot K. Jovaišos, žmogus nėra vien tik visuomenės sraigtelis; jis, be profesinės ar gamybinės veiklos, dalyvavimo visuomeniniame gyvenime, egzistuoja ir kaip laisvas, autonomiškas individas, tam tikra prasme nepriklausomas nuo visuomenės, valstybės, kitų žmonių. „Toks nepriklausomumo garantas yra Konstitucijos 22 straipsnyje įtvirtinti žmogaus privataus gyvenimo neliečiamybė ir konfidencialumas, susirašinėjimo, pokalbių telefonu,

telegrafo pranešimų, kitokio susižinojimo slaptumas, garbės ir orumo pripažinimas ir gerbimas.“ (Jovaišas, 2006, p.65)

„Privataus gyvenimo laisvė – tai visiems naudingas pripažinimas, kad yra egzistencijos erdvė, kuri priklauso tik pačiam individui ir į kurią įžengti kitiems gali būti draudžiama“. (Jovaišas, 2006, p.65) Žmogaus teisių stebėjimo instituto užsakymu periodiškai atliekamų apklausų apie žmogaus teisių padėtį Lietuvoje duomenys rodo, kad respondentų požiūris į viešo ir neviešo asmens privatų gyvenimą skiriasi. Pavyzdžiui, „vis daugiau žmonių mano jog LR Seimo nario, įtariamo teisės pažeidimais, telefono pokalbių pagarsinimas TV žiniose nepažeistų žmogaus teisių (2006 m. – vidurkis 5,7, 2008 m. – vidurkis 5,2, 2010 m. - vidurkis 4,7)“. (www.hrmi.lt) Tuo tarpu, remiantis jau aukščiau minėto, 2005 m. Žmogaus teisių stebėjimo instituto užsakymu atlikto, tyrimo duomenimis beveik 80 proc. respondentų jų telefono pokalbių paviešinimą laikytų privataus gyvenimo pažeidimu.

Civilinio kodekso 2.23 straipsnio antrojoje dalyje pateikiamas privataus gyvenimo pažeidimo atvejų sąrašas. Privataus gyvenimo pažeidimu laikomas: 1) neteisėtas įėjimas į asmens gyvenamąsias ir kitokias patalpas, aptvertą privačią teritoriją; 2) neteisėtas asmens stebėjimas; 3) neteisėtas asmens ar jo turto apieškojimas; 4) asmens pokalbių telefonu, susirašinėjimo ar kitokios korespondencijos bei asmeninių užrašų ir informacijos konfidencialumo pažeidimas; 5) duomenų apie asmens sveikatos būklę paskelbimas pažeidžiant įstatymų nustatytą tvarką; 6) kitokie neteisėti veiksmai. (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas 2.23 str.)

Anot V. Mikelėno, asmens teisė į privatų gyvenimą dažnai pažeidžiama tikrų faktų apie asmenį paviešiniu. „Atsižvelgiant į tai, faktai apie asmens privatų gyvenimą yra tikri ar išgalvoti, melagingi, skiriami du savarankiški deliktai – asmens reputacijos pažeidimas (defamation) ir privataus gyvenimo pažeidimas“. (Mikelėnas, 2001, p. 15) Asmens teisė į privatų gyvenimą pažeidžiama paskelbus tikrus faktus. Kaip teigia V. Mikelėnas, išgalvotų, melagingų, t.y. tikrovės neatitinkančių, faktų paskelbimas yra asmens reputacijos pažeidimas.

1.2.3. Viešo asmens privataus gyvenimo ribos

Prie viešųjų asmenų pirmiausia priskirti pareigūnai, reprezentuojantys visuomenę, valstybę, todėl jų veiklai turėtų būti keliami didesni reikalavimai nei eiliniam visuomenės nariui, o jų atžvilgiu taikomos kritikos ribos, priklausomai nuo jų pareigų svarbumo, turėtų būti atitinkamai platesnės. Viešasis asmuo turi būti pakantesnis kritikai ir nereikalauti tokių pat standartų, kaip privatus asmuo. Viešųjų asmenų privataus gyvenimo ribos yra žymiai siauresnės nei privačių. (Meškauskaitė, 2004)

Viešų asmenų privataus gyvenimo srities ribų siaurinimas siejamas su moraline teise t.y. šie asmenys turi „būti tokie, kad žmonės galėtų jais pasitikėti ir suteikti jiems savo atstovų įgaliojimus“. (Vaišvila, 2004, p. 180) Moralinė teisė aiškinama piliečių teise į padarius atstovus, kurie pretenduoja būti moralės, padarumo autoritetais. „Priimdamas valdinius įgaliojimus, toks asmuo kartu netiesiogiai sutinka susiaurinti savo privataus gyvenimo sritį, padaryti ją skaidresnę, jei kuri nors jo privataus gyvenimo aplinkybė gali turėti reikšmės lemiant tautos apsisprendimą suteikti tokiam asmeniui valdinius įgaliojimus ar juos atšaukti.“ (Vaišvila, 2004, p. 180) Eilinio piliečio bendravimas su burtininkais, ekstrasensais – jo privataus gyvenimo sritis. Kitaip traktuojamas toks viešo asmens (politiko) bendravimas: piliečiams svarbu žinoti kuo remiantis jų atstovas priims visuomenei svarbius sprendimus.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje yra suformulavęs labai svarbią viešojo asmens kritikos ribų taisyklę, kuri yra taikoma ir Europos žmogaus teisių teismo praktikoje. Viešojo asmens kritikos ribos yra platesnės nei privataus asmens. Kai nuomonė pareiškama apie viešąjį asmenį, paprastai atsakomybė už jos pareiškimą gali būti taikoma, jeigu teise reikšti nuomonę yra piktnaudžiaujama. Sprendžiant, ar buvo piktnaudžiaujama teise, atsižvelgiama į nuomonę skleidusio asmens tikslus, jos reiškimo būdą ir aplinkybes. (Meškauskaitė, 2005)

Anot D. Jočienės, tarptautinėje teisėje laikomasi taisyklės, kad viešojo asmens kritikos ribos platesnės nei paprasto individo atžvilgiu, o tai reiškia, kad spauda turi didesnes tokio asmens kritikos galimybes, įskaitant ir galimybę kritikuoti jo privatų gyvenimą ar tam tikrus jo aspektus. (Jočienė, 2005)

Remiantis Europos žmogaus teisių teismo praktika, galima daryti išvadą, kad kritikos ribos oficialių valstybės pareigūnų ar politikų atžvilgiu gerokai platesnės, lyginant jas su

privačiais individualais. Anot D. Jočienės, tokia platesnė galima kritika grindžiama egzistuojančiu visuomenės poreikiu žinoti apie jai oficialiai atstovaujančių asmenų poelgius bei mintis. (Jočienė, 2005) Kritika paremta vadinamu „visuomenės poreikiu“, kuris yra aštresnis ir aktualesnis valstybės pareigūnų ir politikų atžvilgiu. „Svarbūs visuomenės asmenys taip pat turi suvokti, kad jų net ir privataus gyvenimo tam tikri aspektai gali tapti egzistuojančio „visuomenės poreikio“ objektu“. (Jočienė, 2005, p. 125) Tačiau tokie asmenys nepraranda teisės į pagarbą jų privačiam gyvenimui, todėl ribų nustatymas ypač svarbus.

E. Žiobienė pateikia dvi priežastis kodėl privačiam asmeniui suteikiama daug didesnė reputacijos apsauga nei viešajam asmeniui ir išraiškos laisvės ribos privataus asmens atžvilgiu yra daug siauresnės nei viešojo asmens atžvilgiu:

„Pirma, privatieji asmenys turi daug mažiau galimybių viešai paneigti tikrovės neatitinkančias, jų garbę ir orumą žeminančias žinias. Tuo tarpu viešieji asmenys, galėdami daug lengviau pasinaudoti viešosios informacijos kanalais, gali nesunkiai paneigti jų atžvilgiu išsakytus šmeižikiškus teiginius.

Antra, privatieji asmenys yra daug jautresni savo asmeninio gyvenimo ar poelgių kritikai, kadangi jie sąmoningai nesiekia atsidurti visuomenės dėmesio centre. Viešieji asmenys, priešingai sąmoningai siekia išskirtinio vaidmens visuomenėje: eidami svarbias ir įtakingas pareigas arba aktyviai dalyvaudami visuomeniniame gyvenime“. (Žiobienė, 2002, p. 97)

Civilinio kodekso 2.23 str. 3 dalis numato tik vieną išlygą, kada galima skleisti informaciją apie asmens privatų gyvenimą: tuo atveju, kai atsižvelgiant į asmens einamas pareigas ar padėtį visuomenėje informacijos sklaidimas atitinka teisėtą ir pagrįstą visuomenės interesą tokią informaciją žinoti. Civilinio kodekso 2.22 str. 2 dalis numato išlygą asmens atvaizdui atgaminti, parduoti, demonstruoti, spausdinti, taip pat asmenį fotografuoti, jeigu tokie veiksmai yra susiję su visuomeninę asmens veikla. Taigi Civilinis kodeksas neįvardija, kokia turi būti visuomeninė veikla, kokios turi būti asmens užimamos pareigos ir kuo turi pasireikšti viešojo asmens padėtis visuomenėje. Kaip teigia L. Meškauskaitė, visuomenės interesas tokiu atveju yra įvertinamas teisėtumo ir pagrįstumo kriterijais. (Meškauskaitė, 2005)

Pagal Visuomenės informavimo įstatymo 14 str. 3 dalies nuostatas, viešiesiems asmenims yra priskiriami ne tik valstybės politikai, bet ir visuomeninėje ar politinėje veikloje dalyvaujantys asmenys. „Pastaroji sąvoka turi aiškų vertinamąjį atspalvį, nes neaišku, kokie

asmenys laikytini dalyvaujančiais visuomeninėje ir politinėje veikloje, kiek intensyvus turėtų būti šis dalyvavimas, kuo jis turėtų reikštis ir pan.“ (Meškauskaitė, 2005, p. 88) Remiantis šiomis įstatymo nuostatomis, galima būtų atskleisti beveik kiekvieno visuomeninėje ar politinėje veikloje dalyvaujančio asmens privatą gyvenimą.

Tokios nuostatos nevisiškai atitinka Europos žmogaus teisių konvencijos 8 str. antrojoje dalyje numatytas sąlygas, kuriomis galima riboti asmens teisę į privatą gyvenimą. Tai galima daryti tik įstatymo numatytais atvejais ir tik esant demokratinėje valstybėje teisėtiems interesams. Pagal Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 14 str. 3 dalies reikalavimus, sudėtinga skirti pagrįstą ir teisėtą domėjimąsi privačiu žmogaus gyvenimu nuo savavališko ir neteisėto kišimosi, kurį draudžia Konstitucija.

„B. Bozemanas tvirtina, kad visuomenės interesas yra idealas ir, kitaip nei visuomeninė vertybė, neturi specifinio turinio. Visuomenės interesas nėra siejamas su tikslais, politika ar specifiniu veiksmu, bet su padariniais orientuojantis į ilgalaikį visuomenės išlikimą ir jos gerovės užtikrinimą.“ (Palidauskaitė, cit. pg. Bozeman, 2010, p.9)

Kaip jau buvo minėta, žiūrint iš teisinės pusės, dalyvaujančius visuomeninėje ir politinėje veikloje asmenis galima pripažinti viešaisiais, jei pateikiami faktai, kad tuo dalyvavimu jie daro įtaką politiniam ir visuomeniniam gyvenimui. Tačiau tai nereiškia, kad asmuo, kuris aktyviai dalyvauja politikoje arba šiaip yra žinomas visuomenėje, netenka teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą.

“Nustačius vienodą privataus gyvenimo apsaugos standartą viešųjų ir privačiųjų asmenų atžvilgiu, būtų pažeistas teisėtas visuomenės interesas žinoti, o pernelyg sureikšminant visuomenės informavimo priemonių laisvę, privataus gyvenimo apsauga taptų fikcija.” (Lankauskas, 2007, p. 104)

Remiantis Europos žmogaus teisių teismo praktika, teisėtą visuomenės interesą žinoti viešojo asmens privataus gyvenimo aplinkybes lemia šio asmens galima įtaka visuomenei. Anot L. Meškauskaitės, teisėtas visuomenės interesas žinoti viešojo asmens privataus gyvenimo aplinkybes yra vertinamojo pobūdžio kriterijus, kurio kaitą sąlygoja visuomenės socialinės, politinės, ekonominės ar moralinės sąlygos. (Meškauskaitė, 2005) Lietuvos Respublikos įstatymai neapibrėžia teisėto visuomenės intereso gauti tam tikrą informaciją apie privatą viešųjų asmenų gyvenimą sampratos.

Kaip teigia L. Meškauskaitė, teisėtas visuomenės interesas suprantamas kaip visuomenės teisė gauti informaciją apie viešojo asmens privatų gyvenimą tais atvejais, kai būtina apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves nuo neigiamų pasekmių. Demokratinėje visuomenėje svarbu, kad rinkėjai turėtų kuo daugiau informacijos apie asmenis, kuriuos jie išrenka savo atstovais. „Asmenys, kurie siekia visuomeninės veiklos bei visuomeninio pripažinimo, turėtų būti geriau žinomi visuomenei nei privatūs asmenys, tačiau visuomenės noras ir poreikis žinoti tam tikrus viešojo asmens privataus gyvenimo aspektus turi būti pagrįstas.“ (Meškauskaitė, 2005, p. 91) Pagrįstumo kriterijus reiškia - būtina vertinti pagal protingumą. Remiantis pagrįstumo kriterijumi teismai pripažįsta, kad smalsumas nėra pakankamas pagrindas pavišinti net ir viešojo asmens privatų gyvenimą. „Privačių faktų viešinimas gali būti pripažįstamas pagrįstu, jei tuo būtų siekiama informuoti visuomenę apie jai aktualius dalykus.“ (Meškauskaitė, 2005, p. 91)

Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos specialisto D. Velko teigimu, galima pasitikrinti, ar tam tikros informacijos pavišiniu būtų tenkinamas viešasis interesas žinoti viešo asmens privataus gyvenimo aplinkybes. Lakmuso popierėlis – atsakymas į klausimus, koks visuomenės interesas nukentėtų, jei visuomenei tokia informacija nebūtų pateikta. (www.15min.lt)

Anot A. Krupavičius, skirtingose visuomenėse formuojasi skirtingos viešo asmens privataus gyvenimo ribų tradicijos. Pasak politologo, šių ribų nubrėžimas priklauso nuo visuomenės konservatyvumo, demokratijos trukmės ir jos įsitvirtinimo bei panašių dalykų. (www.15min.lt)

Pritardamas, kad Lietuvoje nėra susiformavusi tradicija, aiškiai apibrėžianti, kuriuos asmeninius viešo asmens dalykus visuomenė turi teisę žinoti, o kuriais domėtis neturėtų, A.Krupavičius teigė manąs, kad trys pagrindinės sritys, kurios neturėtų būti eskaluojamos žiniasklaidoje, yra viešo asmens sveikata, religiniai įsitikinimai ir šeima. „Religiniai įsitikinimai pagal politinio korektiškumo taisyklės turi būti paliekami privačiai sričiai. Kaip ir viešo asmens šeima bei sveikata, – įsitikinęs politologas. – Tai dalykai, kurie privalo būti gerbiami kaip asmeninis viešo asmens reikalas. Jei vis dėlto žiniasklaida šiomis temomis diskutuoja, turi būti laikomasi saiko taisyklės.“ (www.15min.lt)

Lietuvos Konstitucijos 25 straipsnis numato tris saviraiškos laisvės apribojimų grupes:
1) apribojimai, būtini apsaugoti žmogaus sveikatai, garbei ir orumui, privačiam gyvenimui,

dorovei; 2) apribojimai, būtini ginti konstitucinei santvarkai; 3) taip pat nurodoma, kad laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją yra nesuderinama su nusikalstamais veiksmais, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija. (Lietuvos Respublikos Konstitucija)

D.Velko įsitikinimu, tam tikrais atvejais visuomenė turi teisę žinoti net ir labai intymias viešo asmens gyvenimo detales, nes tai, kaip jis gyvena, turi įtakos ir sprendžiant apie jo dalykines savybes ar profesinį aktyvumą, pasaulėžiūrą bei vertybes. Paklaustas, ar tai reiškia, kad rinkėjai turi teisę žinoti, kokia politiko seksualinė orientacija, D.Velkas teigė, kad labai dažnai atsakymas gali būti „taip“. Anot D. Velko, kalbant apie viešo asmens seksualinę orientaciją, visuomenės teisė žinoti tokią informaciją labai dažnu atveju gali būti pagrįsta. „Jeigu politikas tokį dalyką slepia, bet vėliau paaiškėja, kad jis neteisėtai protegavo kažkokią grupę, artimą savo pažiūromis, ar įvyko kas nors, ko jis nebuvo viešai deklaravęs ir panašiai, manau, tokiu atveju atsiranda objektyvi visuomenės teisė žinoti tokią informaciją.“ (www.15min.lt)

1.2.4. Žiniasklaida ir privataus gyvenimo apsauga

Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas skelbia:

„17. Žurnalistas turi skirti, kurią informaciją visuomenė turi teisę žinoti, o kuri tik tenkina žmogaus smalsumą. (...) 20. Žurnalistas ir leidėjas negali pažeisti žmogaus teisių ir orumo. (...) 39. Žurnalistas negali skelbti žinių apie privatų žmogaus gyvenimą be jo sutikimo, nebent tos žinios būtų susijusios su reikšmingu visuomenės gyvenimui asmeniu ir yra svarbios visuomenei arba kai fiksuojami nusikalstami veiksmai“.

Viešosios informacijos rengėjai, platintojai, žurnalistai savo veikloje vadovaujasi Konstitucija ir įstatymais, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, humanizmo, lygybės, pakantų, pagarbos žmogui principais, gerbia žodžio, kūrybos ir sąžinės laisvę, nuomonių įvairovę, laikosi žurnalistų profesinės etikos normų, padeda plėtoti demokratiją ir pan. (Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymo 3 straipsnio antroji dalis). „Šios įstatymo nuostatos gana plačiai deklaruoja žurnalistą, kaip viešosios informacijos rengėją ir platintoją, pareigas, o šių pareigų laikymosi priežiūra daugiausia yra

adresuojama žurnalistų savireguliacijos institucijoms“ (Meškauskaitė, 2005, p. 146). Šios pareigos yra daugiau moralinio, nei teisinio pobūdžio.

Visuomenės informavimo srityje pažeistas teises neteisminiu būdu galima ginti, kreipiantis į žurnalistų savitvarkos institucijas: žurnalistų etikos inspektorius, Žurnalistų ir leidėjų etikos komisiją, bei Radijo ir televizijos komisiją. Tačiau toks teisių gynimo būdas nėra veiksmingas. Šios institucijos neturi didesnių įgaliojimų taikyti sankcijas žmogaus teisių pažeidėjams ir negali įpareigoti visuomenės informavimo priemonę atlyginti padarytą turtinę bei neturtinę žalą.

Anot L. Meškauskaitės, teisę į privataus gyvenimo apsaugą turi ir užimantys įvairius postus, žinomi asmenys, išskyrus tuos atvejus, kai jų privatus gyvenimas gali turėti įtakos jų visuomeniniam gyvenimui. „Siekis suderinti teisę į pagarbą privačiam gyvenimui, numatytą Konvencijos 8 straipsnyje, ir į žodžio laisvę, numatytą 10 straipsnyje, yra pagrįstas Europos Komisijos ir Žmogaus Teisių Teismo precedentinėje teisėje.“ (Meškauskaitė, 2004, p. 161) Žurnalistų profesijoje tikslas nepateisina priemonių. Tai reiškia, kad informacija turi būti gaunama teisėtai ir etiškais būdais.

Remiantis L. Meškauskaite, didelis Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos trūkumas yra tai, kad jos priimamus sprendimus visuomenės informavimo priemonės, pripažintos pažeidusiomis žurnalistikos etiką ir tiesiogiai įpareigotos viešai paskelbti komisijos sprendimą, labai retai jį tepaskelbia.

Kaip teigia L. Meškauskaitė, šiuo metu Lietuvoje visuomenės informavimas yra viena iš problemiškesnių sričių, kur yra didžiausios galimybės pažeisti asmens privatumą. Pokomunistinėje visuomenėje pamirštama visuomenės informavimo priemonių atsakomybė ir žodžio laisvė dažnai suprantama kaip absoliuti teisė. „Teisinis informacijos ribojimas, siekiant užtikrinti žmogaus teisę į privatų gyvenimą, jo garbę ir orumą, dažnai yra įvardijamas kaip cenzūra.“ (Meškauskaitė, 2004, p. 217)

Teoriškai žiniasklaida, informuojanti piliečius apie įvykius, nėra laisva pranešti ir spausdinti bet ką. Praktiškai šiuo metu didžiausiems šalies dienraščiams finansiškai apsimoka sumokėti priteistas sumas ir vėl nevaržomai spausdinti žmogaus teises pažeidžiančius straipsnius.

1.3. Žiniasklaida ir politika

Anot A. Krupavičiaus, šiuolaikinė visuomenė dažnai apibūdinama kaip masinės komunikacijos visuomenė. Politika ir masinės komunikacijos priemonės (tame tarpe laikraščiai) yra glaudžiai susijusios: suteikiama galimybė pasiekti daugelį visuomenės narių. Įdomu tai, kad, pavyzdžiui, Jungtinėse Valstijose pirmieji laikraščiai buvo pirmiausia politikos žinių leidiniai, kuriuos finansavo politinės partijos ar valdžios institucijos. (Krupavičius, Šarkutė, 2004, p. 143) Iki XIX-ojo amžiaus ketvirtojo dešimtmečio apskritai tuometinėse Jungtinėse Valstijose nebuvo nė vieno nepolitinio laikraščio, kol neatsirado pirmi nepriklausomi dienraščiai – New York ir New York Herald. (Krupavičius, Šarkutė, cit. pg. Janda, Berry, Goldman 2004, p. 143)

A. Nugaraitės teigimu, pateikdamos informaciją, masinės komunikacijos priemonės turi dideles galimybes aktyviai veikti visuomenę ir formuoti auditorijos požiūrį į politiką. (Nugaraitė, 2000)

Stipriausią poveikį žiniasklaida turi viešosios darbotvarkės formavimui, t.y. tie viešojo gyvenimo įvykiai ir problemos, kurie sulaukia didesnio žiniasklaidos dėmesio, tampa reikšmingi visiems visuomenės nariams. Kaip teigia A. Krupavičius, šiuolaikinė Lietuvos, o ir Vakarų, žiniasklaida apibūdinama kaip naujienų ir malonumų industrija, kurios analitiškumas yra ribotas, o vietoj to dienraščiai ir kitos masinės komunikacijos priemonės formuoja savo įvaizdį per sensacingas antraštes, nuotraukas bei per glaustą, (nebūtinai) tikslią faktinio pobūdžio informaciją. „Šitaip modeliuojami straipsniai skirti postmodernios visuomenės nariams, kurie nori žinoti faktus, tačiau neturi laiko ar noro į juos gilintis, analizuoti.“ (Krupavičius, Šarkutė, 2004, p. 144)

3.1 Žiniasklaidos funkcijos

Laikraščių misija, žurnalistikos pradžioje, buvo skleisti informaciją, pažiūras ir laisvą žodį. Vėliau – kontroliuoti valdžią, atspindėti ir formuoti viešąją nuomonę. Laikui bėgant, užuot kontroliavę valdžią, laikraščiai pradėjo kontroliuoti viešąją nuomonę. Žiniasklaida tapo ne visuomenės informavimo apie politinį jos gyvenimą priemone, o reklamos ir politinių jėgų

įkaite. Pradėta manipuliuoti žiniasklaidos galia: temų atranka ir jų analizė tapo nenatūrali, kontroliuojama neaiškių šaltinių, turinčių slaptų, niekam nežinomų strateginių tikslų.

Viena iš šiuolaikinei žiniasklaidai priskiriamų funkcijų - nuomonių lyderio ar nuomonių tarpininko.

Kaip teigia J. Linkevičiūtė-Rimavičienė, vienas iš stipriausių poreikių, kuri tenkina spauda, yra savęs atpažinimo (saviidentifikacijos) poreikis masines komunikacijos kontekste. Didžiausia problema yra tame, kad visuomenėse, kurias palietė greiti pokyčiai, tapatybė nėra aiškiai apibrėžta ir spauda reikalinga, kad padėtų susikurti socialinėms grupėms ir patenkintų giliai įsisąmonintą bendruomeninės tapatybės poreikį. Posttotalitarinėse Rytų, Vidurio Europos ir Baltijos valstybėse, kuriose daugelį dešimtmečių, esant nedemokratiškam režimui, buvo nepatenkintas visuomenės saugumo poreikis; savęs atpažinimo, identiteto patvirtinimo ir saviraiškos galimybės bei lūkesčiai buvo stipriai susieti su žiniasklaida. Blumleris (1985) išskiria „socialinio identiteto“ motyvą, skatinantį naudotis visuomenės informavimo priemonėmis: žmonės nori rasti savo socialinės tapatybės patvirtinimą tuo, ką jie mato, girdi ir skaito medijose. Spauda jiems padeda sustiprinti bendruomeninius ryšius bei vertybes, identitetą vertinant kaip atsakomybę.” (Linkevičiūtė-Rimavičienė, 2009, p. 75)

J. Linkevičiūtės-Rimavičienės teigimu, žurnalistika suvokiama kaip viena iš visuomeninio gyvenimo kartografavimo formų, identifikuojanti įtampas, pokyčius, judėjimus. Tačiau paprastas problemos pristatymas negarantuoja objektyvumo. „Kad galėtų dalyvauti viešuose debatuose ir svarstymuose viešojoje erdvėje, visuomenė turi būti kompetentinga kritiškai svarstyti rūpimus klausimus. Pripažįstant, kad „viešoji erdvė nėra duotybė, jos gyvavimas yra nuolatinė steigtis, savo pačios tikslas ir priemonė, reikalaujanti kiekvieno piliečio pastangų“ (Mickūnas, 2007:59), laisva spauda sutampa su demokratija ir yra pati sau tikslas.“ (Linkevičiūtė-Rimavičienė, 2009, p. 79) Nelygu kuria teorija vadovautis, žiniasklaida pasako kada galvoti, apie ką galvoti, kas turi galvoti, apie ką negalvoti, kaip galvoti, su kuo galvoti, galiausiai kas aš esu (dabar). Anot A. Dobrynino, komercinis ir pramoginis žiniasklaidos pobūdis neišvengiamai veda prie problemos supaprastinimo ir iškreipimo. (Dobryninas, 2001, p. 160) Žiniasklaida turi ugdyti kompetentingą, kritiškai mąstantį skaitytoją - valstybės pilietį. Tuo tarpu žiniasklaida vadovaujasi paklausos – pasiūlos principu. Žiniasklaidos atstovai deklaruoja, kad tenkina savo skaitytojų poreikius (jiems svarbūs tiražai – jei skaitytojo nedomins laikraščio temos – jis nebus perkamas), o iš tiesų, patys tuos

poreikius kuria ir formuoja. „Nemaža žurnalistų dalis mano, kad Lietuvos skaitytojas arba žiūrovas – primityvi būtybė, trokštanti skandalo, sekso ir kraujo, kad tai yra individas, kuriam fundamentalūs pilietinės visuomenės klausimai yra antraeiliai arba visai nereikšmingi.“ (Dobryninas, 2001, p. 160-161) Šiam teiginiui pritaria R. Marcinkevičienė teigdama, kad „visuomenėje, kur vartotojai iškeliami aukščiau už gamintojus (plg., devizą “Klientas visada teisus”), žiniasklaida prisitaiko prie tokios filosofijos ir traktuoja žiūrovus ar skaitytojus kaip linksminamuosius, kuriems reikia pataikauti tenkinant jų skonį, bet ne lygiaverčius piliečius, su kuriais galima diskutuoti kaip lygiems su lygiais”. (Marcinkevičienė, 2009, p. 2)

Anot J. Linkevičiūtės-Rimavičienės, Aanalizuojant Talcott Parsons struktūrinį - funkcinį modelį pagrindžiama visuomenės informavimo priemonių funkcijų (socialinės ir ekonominės) reikšmė, išskiriama politinė funkcija: spauda sukuria „viešąją sferą“ (forumą socialiniam diskursui), tiria ir kontroliuoja priimamus sprendimus (atlieka „sarginio šuns“ funkciją), informuoja piliečius ir dalyvauja politiniame gyvenime, suteikdama politiniams sprendimams daugiau skaidrumo. Viešoji sfera yra simbolinė ir socialinė sfera, kurioje vyksta viešasis diskursas, formuojasi visuomenės nuomonė ir sprendimų priėmimo valia. (Linkevičiūtė-Rimavičienė, 2009, p. 76)

Masinės komunikacijos teorijos nagrinėja visuomenės ir masinės komunikacijos sąveikos klausimus: masinių komunikacijų vaidmuo visuomenėje, atliekamos funkcijos, santykis su politika.

F. Siebert, T. Peterson, W. Schramn išskyrė keturias spaudos teorijas, kurios atsirado bandant atsakyti į klausimą kodėl masinės komunikacijos priemonės skirtingose šalyse pasireiškia labai įvairiomis formomis ir tarnauja skirtingiems tikslams:

Autoritarinės. Pirmieji laikraščiai atsirado, kai pasaulyje dominavo autoritariniai valdymai. Tuo metu nebuvo galima kritikuoti valdymo sistemos. Šioje sistemoje spauda buvo laikoma valdžios palaikymo priemone.

Libertarinės. Švietimo laikotarpiu pradėjo formotis libertarinė spaudos samprata, kur spaudos funkcijos buvo siejamos su tiesos skleidimu, valdžios kontrole, informavimu ir pardavimu. Tuo laikotarpiu leisti laikraščius galėjo kas norėjo. Jų gausa ir įvairovė leido skaitytojui susidaryti savo nuomonę ir atskirti tiesą nuo melo. Libertarinės spaudos teorijos vyravo iki industrinės revoliucijos. Laikui bėgant didesni laikraščiai supirko mažuosius, sumažėjo konkurencija, to pasekoje pradeda abejoti, spaudos objektyvumu.

Socialinės atsakomybės. 20 a. paplinta idėja, kad žiniasklaida turi būti socialiai atsakinga. Šios teorijos pagrindinis teiginys: kiekvienas, norintis pranešti ką nors svarbaus, turi turėti galimybę pasinaudoti žiniasklaida. Vyravo nuomonė, kad žiniasklaida turi būti kontroliuojama visuomenės nuomonės, profesinės etikos kodekso, vartotojų teisių apsaugos organizacijų.

Tarybinė totalitarinė. Tarybinėje sistemoje vyravo nuostata, kad spauda turi užtikrinti tarybinės visuomenės sėkmę. Visos masinės komunikacijos priemonės yra valstybinė nuosavybė. (Gudonienė, 1999)

Aukščiau paminėtos teorijos sulaukė nemažai kritikos, vietoj jų buvo pasiūlytos įvairios kitos. Štai, pavyzdžiui, Kaarle Nordenstreng siūlo penkias žiniasklaidos veikimo visuomenėje paradigmas:

- Liberali individualistinė. Nėra jokių visuomenės teisių į informaciją, jokių visuomeninių interesų, jokių kriterijų žiniasklaidos turinio vertinimui, visa media atsakomybė reguliuojama rinkos reikalavimo gerbti individo pasirinkimo laisvę.
- Socialinės atsakomybės paradigma. Masinės komunikacijos priemonių pateikiamos naujienos tampa aktyviu visuomenės formuotoju.
- Kritinė paradigma. Žiniasklaidai tenka tarpininko (galinčio emancipuoti mases), tarp socialinių struktūrų ir socialinės sąmonės, vaidmuo.
- Administracinė paradigma. Žiniasklaida tarnauja ekonominiam ir politiniam elitui, jai nerūpi kiti žmonės.
- Kultūrinių derybų paradigma. Media tarnauja tiek bendruomenės, tiek ir konfliktuojančių vertybių labui, todėl svarbiausia pateikti dramą, o ne naujienas. (Gudonienė, 1999)

Anot V. Gudonienės, tikėjimas, kad masinės komunikacijos priemonės turi galios, yra paremtas pastebimais efektais visuomenei ir galimybe pasiekti didelę auditoriją.

„Denis McQuail taip aiškina media potencialią galią:

- media patraukia ir nukreipia visuomenės dėmesį;
- gali turėti poveikio nuomonėms ir tikėjimams;
- gali paveikti elgesį;
- pateikia realybės apibrėžimų struktūrą;
- patvirtina statusą ir teisėtumą;

- greitai ir plačiai informuoja.“ (Gudonienė, 1999, p. 23)

Žiniasklaida atlieka daug ir įvairių funkcijų, viena iš kurių patraukti visuomenės nuomonę reikiamų problemų link. Vis labiau įsigali žiniasklaidos funkcija, kuri padeda žiūrovui/skaitytojui nepastebimai ir net maloniai praleisti laiką.

L. Bielinis pateikia silpnąsias žiniasklaidos darbo vietas, kurios išryškėja teikiant informaciją visuomenei:

„... Žurnalisto ir informacijos šaltinio susigijimas. Kai žurnalistas nuolat sukasi tame pačiame politinio, ekonominio elito rate, bendrauja su tais pačiais veikėjais, dalyvauja daugelyje jų akcijų, jis ima žiūrėti į aplinką jų akimis ir taip praranda galimybę žvelgti į reiškinį savarankiškai, be susiformavusios tendencijos.

Žurnalistinis “korporatyvizmas”. Siekdamį palaikyti vienas kitą, žurnalistai mažiau dėmesio skiria žiniasklaidos viduje kylančioms problemoms. To pavyzdys - žiniasklaidos reakcija į politikų ir žurnalistų etiką: pakanka menko politiko prasižengimo, kad jis būtų apkaltintas, ir priešingai, reikia ilgai ir kryptingai “nusidėti” žurnalistui, kad žiniasklaida tai išviešintų arba trumpai paminėtų kaip nesusipratimą..

Realaus fakto ir žurnalisto nuomonės sutapimas. Aprašydamas įvykį, žurnalistas ne tik teikia faktą, bet ir savo asmeninius pastebėjimus, emocijas, kurie yra ne kas kitą, kaip jo nuomonės pateikimas. Tai informacinį tekstą ir informavimą paverčia personalizuotu komentaru.

Tekstų kupiuravimas. Apklausiamas politikas ar visuomenės veikėjas dažniausiai pasisako gana plačiai, šitaip siekdamas dalyką išdėstyti gana išsamiai ir adekvačiai situacijai. Žurnalistui gi svarbu pateikti konkretų, dažniausiai trumpą tekstą. Jis esti priverstas iš interviu, rašytinio teksto iškirpti trumpą, jo galva, esminę mintį ir įdėti ją atskirai. Taip originalūs žodžiai ištraukiami iš konteksto ir jiems, sąmoningai ar ne, suteikiamos kitokios prasmės taip iškreipiant kalbėjusiojo mintis.“ (Bielinis, 2002, p. 78-79).

1.3.2 Teisė į informaciją

Laisvas ir visuotinis keitimasis informacija, nevaržomas jos skleidimas yra ypač svarbus demokratinų procesų veiksnys, užtikrinantis ne tik individualios nuomonės,

subjektyvių įsitikinimų, bet ir grupinių pažiūrų, įskaitant ir politines, bei visos tautos valios formavimą. Būtent dėl to informacijos laisvė yra pamatinis pliuralistinės demokratijos elementas. Informacijos laisvė reiškia ne tik teisę informuoti, t.y. skleisti informaciją, bet ir teisę gauti informaciją.

Žiniasklaidos atstovai dažnai kišimasi į viešų asmenų privatų gyvenimą grindžia teise į informaciją. Teisė į informaciją - „tai ne tik teisė gauti informaciją apie įvykius valstybėje, susipažinti su oficialiais valstybės institucijų dokumentais, bet ir teisė susipažinti su informacija apie save, savo sveikatą, ir teisė būti apsaugotam nuo valstybės ar kitų asmenų neteisėto tokios informacijos ribojimo ar neteisėto skleidimo“. (Gutauskas, 2005, p. 54)

Teisė į informaciją apima ir įvairius visuomenės informavimo priemonių teisinio reguliavimo aspektus, taip pat ir informacijos skleidimo klausimais. Anot A. Gutausko, ne iki galo įgyvendinama žmogaus teisė skleisti informaciją per visuomenės informavimo priemones. Demokratinėje valstybėje masinės informavimo priemonės turi būti prieinamos visuomenei, jos turėtų spausdinti ar kitaip skelbti įvairią informaciją, įvairių žmonių komentarus. Visuomenės informavimo įstatyme šis reikalavimas neužtikrintas. Šią problemą sunkina tai, kad didžiausių dienraščių savininkai kartu yra ir laikraščių redaktoriai, dienraščiai neturi visuomeninių tarybų ar kolegijų. (Gutauskas, 2005, p. 54)

Demokratinėje visuomenėje informacija ir laisva spauda apibrėžiama kaip viena iš pagrindinių žmogaus teisių, žinios ir pranešimai reikalingi, kad piliečiai suvoktų savo socialinę aplinką, žinotų, kaip į ją reaguoti, ir reaguodami apibrėžtų bendras nuostatas socialinei grupei, subkultūros ir kultūros nariams, tačiau iš okupacinių režimų išsivadavusios šalys turi nueiti ilgą kelią savęs išsąmoninimo, tautinės tapatybės atpažinimo, pilietinio sąmoningumo ugdymo kryptimi.

Anot J. Linkevičiūtės-Rimavičienės, vienas iš svarbiausių žurnalistikos uždavinių yra aprūpinti piliečius tikslia ir patikrinta informacija, kuri būtina laisvai visuomenei funkcionuoti. „Spauda, atlikdama įvairias funkcijas, padeda kurti politinį bendrabūvį: apibrėžti visuomenę, sukurti bendrą kalbą ir bendrą žinojimą, identifikuoti bendruomenės pažangą ir negatyvias apraiškas; demokratija garantuoja, kad piliečiai gaus tikrus, patikrintus faktus, pateikiamus reikšmingame ir svarbiame visuomenei kontekste.“ (Linkevičiūtė-Rimavičienė, 2009, p. 70)

1. 3. 3 Žiniasklaida ir nuomonės formavimas

Didžioji žinių apie tikrovę dalis gaunama per masines komunikacijos priemones. Tam tikri įvykiai tik tada tampa visuotinu įvykiu, kai jie yra pranešami per spaudą, radiją ar televiziją. „Vadinasi, galime teigti, kad gaunama per žiniasklaidą informacija ne tik veikia, bet ir formuoja mūsų visuomenę“ (Nugaraitė, 2000, p. 5). Kadangi informacijos srautas yra toks didelis, kad joks individas nepajėgus jo apdoroti, informacijos atrinkimo ir jos pateikimo ėmėsi masinės komunikacijos priemonės.

Kaip teigia A. Nugaraitė, visuomenės narių informatyvumas tiesiogiai priklauso nuo to, kokių tikslų turi informacijos pateikėjas, kaip plačiai jis pateikia informaciją, kokie atrankos kriterijai, informacijos šaltiniai ir medžiagos pateikimo formos. (Nugaraitė, 2000)

A. Krupavičiaus teigimu, spausdinta žiniasklaida labiau nei kitos jos rūšys skatina ieškoti tiesos, nes skaitytojai yra linkę pasitikėti spausdintu žodžiu vien dėl to, kad „kažkas yra išspausdinta.“ (Krupavičius, Šarkutė, 2004, p. 169)

„Kas visuomenėje sukelia komunikacijos poreikį, kodėl, įvykus vieniems ar kitiems politinio, viešojo gyvenimo įvykiams, būtina gauti ir pasikeisti informacija, taip pat nustatyti bendrą orientaciją į esamus pasikeitimus? Tenkinant intensyvaus komunikavimo poreikį, žiniasklaida yra vienas iš pagrindinių institutų, formuojantis viešąją nuomonę, taip pat atliekantis „deklaruotų interesų, faktų bei įvykių kaupimo, selekcionavimo ir paskirstymo vaidmenį“. (Bielinis, 2005, p.10)

Žiniasklaidoje, anot D. Graber, egzistuoja keturi žinių formavimo modeliai, kurie yra manipuliavimo visuomenės nuomone pagrindas:

1. Veidrodinis modelis.

Manoma, kad žiniasklaida kaip veidrodis turi atspindėti realybę. Teigiama, kad žurnalistai naujienų nekuria, o jas praneša. Veidrodinis modelis skatina žiniasklaidos objektyvumo iliuziją.

2. Profesinis modelis.

Žiniasklaida sukuria įvykių koliažą, įvykius parinkdama pagal savaip suprastą reikšmingumą ir juos pateikia visuomenei.

3. Organizacinis modelis.

Šiame modelyje svarbiausiu akcentu tampa naujienų kūrimo procesas, profesinės normos, techninės galimybės, pelno siekimas, įstatyminės ribos.

4. Politinis modelis.

Šiame modelyje akcentuojama tai, kad žinios yra žmonių veiklos produktas, vadinasi, jos yra ideologiškai orientuotos. Vadinasi, jos yra kuriamos remiantis konkrečiomis ideologijomis. (Bielinis, cit. pg. Graber, 2000, p. 102-103)

“Šiuolaikinė žiniasklaida šiandien sukūrė nuosavą realybės konstravimo industriją, kurioje egzistuoja savi tos realybės verifikavimo instrumentai, savos realybės falsifikavimo priemonės ir savi jos tikroviškumo kriterijai.” (Bielinis, 2000, p. 103)

Kaip teigia politologas L. Bielinis, informacinė realybė virtualizuoja mūsų sąmonę, mes sąmoningai atsisakome asmeninės patirties vardan pergyvenimo patirties ir tampame pavaldūs bei priklausomi nuo žiniasklaidos. Visuomenė tampa pavaldi manipuliavimui sisteminiame lygmenyje. J. Bielinio teigimu, įsigali manipuliacijos visuomenės nuomone era.“ (Bielinis, 2000)

Anot L. Bielinio, žiniasklaida nulemia, kas yra svarbu, kuris asmuo svarbus ir ką reikia galvoti apie svarbius įvykius bei asmenis. „Dabar politikas nėra tik kontroliuojantis situaciją žmogus – dabar jis yra priklausomas nuo visuomeninės nuomones, kurią kontroliuoja ne jis.“ (Bielinis, 2002, p. 121) Kaip teigia L. Bielinis, žiniasklaida įtakoja pasakydama žmonėms, ne ką jie turėtų galvoti, bet apie ką galvoti.

Žiniasklaidai apibūdinti naudojamos įvairios sąvokos viena iš kurių - visomenės cementas, kuris piliečiams suteikia reikalingą informaciją apie socialines institucijas ir jų veiklą. „Žiniasklaida neabejotinai formuoja viešąją nuomonę, pateikia naujienas ir padeda jas suvokti“ (Krupavičius, Šarkutė p. 144). Žiniasklaida dažnai įvardinama kaip vienas valdžios kontrolės instrumentų, kuris skatina piliečių diskusijas politikos temomis. Jürgen Habermas žiniasklaidos santykius su visuomene ir demokratija analizavo per viešumo prizmę. Pagal jį viešumas yra piliečių dalyvavimas didelėje, visą visuomenę apimančioje idėjų rinkoje arba dideliame forume, kurio debatų rezultatai daro įtaką valstybinei politikai. „Habermas idealaus viešumo koncepcija turi tris pagrindines savybes. Pirma, tai maksimali viešumo apimtis – paties didžiausio piliečių skaičiaus dalyvavimas diskusijų forume, antra, viešumo efektyvumas – tai diskusijų forumo sprendimų ar labiausiai vyraujančių idėjų poveikis, kuris turi būti

akivaizdus realiai valdžios politikai, trečia, viešumo konstruktyvumas, - diskusijos tame forume turi vykti kiek įmanoma racionaliau.“ (Juozapavičius, 2002)

Situacija žiniasklaidoje yra dinamiška ir besikeičianti. R. Juozapavičius kaip pavyzdį pateikia JAV kur žiniasklaidos studijose vis labiau stiprėja įsitikinimas, kad žiniasklaida kuo toliau, tuo labiau atsisako savo, kaip visuomenės diskusijų tarpininkės, vaidmens, vis daugiau pasišvėsdama vienai pagrindinei veiklai, nešančiai pelną, - pramogai. „Pramogų dieta“ , pasižyminti politinių diskusijų ir visuomenei svarbios informacijos stoka, vis labiau silpnina viešumą, darydama piliečius pasyvius ir tokiu būdu pavaldžius socialinei kontrolei. Anot R. Juozapavičiaus, daugelyje šiuolaikinių visuomenių žiniasklaida yra susijusi su galios hierarchijomis ir formuoja pilietinę visuomenę pagal šioms galioms priimtinus modelius. Komercinės žiniasklaidos priemonių savininkai mažai domisi savo skaitytojų, žiūrovų, klausytojų ne rinkos poreikiais. Jiems individai – tai rinkos vadovaujami vartotojai, o ne aktyvūs piliečiai su savo teisėmis ir pareigomis ar juo labiau sielos su egzistenciniais klausimais apie būties prasmę. (Juozapavičius, 2002)

Žiniasklaidos ir visuomenės sąveika pirmiausia analizuojama per visuomenės informavimo priemonių poveikio galimybes ir arenas. Vienas pirmųjų bandymų apibrėžti žiniasklaidos poveikio lauką priklauso Paul Lazarsfeld, kuris savo studijas pradėjo nuo rinkimų kampanijų analizės. Lazarsfeld schema pagrįsta auditorijos reakcijomis į žiniasklaidos stimulus laike (nedelsiama, greita, ilgalaikė, institucinė), o stimulai skirstomi į atskirus vienetus (pvz., konkreti televizijos laida), žanrus (pvz., muilo opera), nuosavybės rūšis (pvz., vieša vs. privati). (Krupavičius, Šarkutė cit. pg. Lazarsfeld, 2004, p. 145)

Žiniasklaidos poveikį visuomenei analizuoja net keliolika teorinių srovių. **Socialinės psichologijos teorija.** Pagrindinis šios teorijos teiginys - žiniasklaidos ketinimai paveikti individus tik dar labiau sustiprina ankstesnes jų pažiūras, o ne jas pakeičia. **Tinklų teorija.** Žiniasklaidos tyrinėtojai, nustatę tarpasmeninių tinklų ir selektyvumo svarbą įtikinimui, šių procesų pagrindu sukonstravo difuzijos ir atsilyginimo paradigmas. Pagrindinis difuzijos paradigmos postulatą yra tas, kad žiniasklaida pasako, kada galvoti (ar veikti). **Funkcinė teorija.** Ši teorija pabrėžia informacijos selektyvumo svarbą, t.y. ji teigia, kad auditorijos turi priešintis žiniasklaidos poveikiui arba pajungti ją savo poreikiams. Funkcinė, arba atsilyginimo, teorija analizuoja, kokią įtaką žiniasklaidai turi auditorija, o ne atvirkščiai. Tiriami būdai, kuriais individai su konkrečiais interesais ir vaidmenimis panaudoja

žiniasklaidos pranešimus ar netgi pačią žiniasklaidą, siekdami savų tikslus. **Kognityvinė darbotvarkės apibrėžimo koncepcija.** Anot Beniger, norint iširti žiniasklaidos poveikį, dėmesį reikia atkreipti į informacijos procesą, o ne į pačią įtaką. Pagal darbotvarkės apibrėžimo paradigmą, kuriai pradžia davė McCombs ir Shaw veikalai, žiniasklaida pasako, ne ką galvoti, bet apie ką galvoti. **Kognityvinė žinių trūkumo teorija.** Pagrindinė žinių trūkumo teorijos tezė yra ta, kad informacijos (ne poveikio) kampaniją lengviau suvokia tie, kurie turi daugiau informacijos apie kompanijos objektą. Žiniasklaida pasako, kas turi galvoti. **Neomarksistinė kritinė teorija.** Kritinės teorijos atstovai teigia, kad žiniasklaidos tikslas – ne pokytis, o sustiprinimas. Remiantis šia teorija, žiniasklaida yra savotiškas vadovas, pasakantis auditorijai, apie ką negalvoti. **Technologinė teorija.** Pasak technologinės teorijos atstovų, poveikį daro ne žiniasklaidos turinys, o jos technologijos. Radikaliausias šio požiūrio šalininkas McLuhan teigia, kad žiniasklaida mums pasako, ne ką galvoti, bet kaip galvoti, ir kad kiekvienos epochos žiniasklaidos technologijos skirtingai „drausmina“ žmonių protą. **Sociologijos teorija.** Ši teorija grindžiama „negrįžtu determinizmu“ (angl. Soft determinism) ir analizuoja žiniasklaidos technologijų poveikį socialinei tvarkai. Ši teorija teigia, kad žiniasklaida pasako, su kuo reikia galvoti. **Socialinė teorija.** Socialinis ir fizinis žiniasklaidos suvokimas negali būti traktuojamas kaip esminis jos elementas, taip kaip žiniasklaidos technologijos ar netgi turinys, tačiau žiniasklaidos suvokimas gali daryti poveikį žmonėms. Įprasta, kad laikraštį žmogus skaito vienas, televiziją žiūri namie kartu su šeima, o filmus – kino teatre su draugais. Situacinės teorijos atstovus domina tai, koks yra skirtumas skaitant naujienas laikraštyje ir skaitant jas internete, žiūrint filmą per televiziją ir žiūrint jį kino teatre. Ši teorija teigia, kad žiniasklaida pasako, kas aš esu (dabar). (Krupavičius, Šarkutė, 2004, p. 147-150)

Privati žiniasklaida yra priklausoma nuo pajamų už reklamą, tad net žinių laidose vis dažniau naudojami pramoginiai elementai, kurie pritraukia daugiau auditorijos. Nors dėl to didėja reklamos užsakovų skaičius, tačiau šitaip nukenčia žurnalistikos kokybės standartai. Kaip teigia A. Nugaraitė, didžiausios problemos – rimtosios spaudos nebuvimas bei mažėjantis žurnalistikos profesionalumas. Vakarų žurnalistikos ekspertai pastebi, kad „Lietuvoje nėra rimtosios periodinės spaudos, o esantys leidiniai darosi tabloidiniai. Tai yra juose nyksta tiriamoji žurnalistika, pradeda vyrauti sensacingos žinios, didelės ir pikantiškos nuotraukos“. (Krupavičius, Šarkutė pgl. Savukynas, 2004, p. 160) Anot A. Nugaraitės,

svarbiausia Lietuvos spausdintos žiniasklaidos „bėda, kad yra tuščia kokybinės dienraštinės spaudos niša. Kokybinė spauda naudoja daug šaltinių, laikraščio temų tvarkaraštis sudaromas pagal įvykių svarbumą, nėra paslėptos reklamos. Todėl ji nėra populiarė. (Krupavičius, Šarkutė pgl. Savukynas, 2004, p. 160)

Kaip teigia L. Bielinis, patys žurnalistai yra skirtingi tiek savo profesiniais gebėjimais, tiek ir intelektiniu bei kultūrinu pasirengimu. Todėl kalbėdami apie vieną ir tą patį įvykį realiai jie kalba apie skirtingus reiškinius. „Taigi žurnalistai kalba apie tą patį įvykį, tačiau :

1. Kitais žodžiais.
2. Pagal kitą vertinimų sistemą.
3. Kitaip emociškai akcentuoja.
4. Kitaip individualizuoja.
5. Teikia kita estetika, stiliumi.
6. Kitame fone.
7. Siekia kitokių tikslų.
8. Naudoja skirtingus teksto/ vaizdo bei apimties formatus.
9. Kalba/ transliuoja skirtingu laiku.
10. Skirtingam adresatui.
11. Skirtingam adresato kiekiui.

Taigi jie kalba apie skirtingus įvykius, nors tai, apie ką jie kalba, įvyko tuo pačiu metu, toje pačioje ir dalyvavo tie patys veikėjai., (Bielinis, 2002, p. 77)

Žiniasklaidos veikimą lemia komercinė jos prigimtis: ji parduoda reklamą, o tai, kad renka ir platina politinę informaciją, yra tik šalutinis dalykas. Teikti visuomenei pramogas – žiniasklaidos būdas patraukti reklamos užsakovų dėmesį. „Pasak V. O. Key Jr., naivu tikėtis, kad žiniasklaida būtų išimtinai tik politinio švietimo instrumentas ar piliečių tribūna. Žiniasklaidos, o ypač spauda, skatina didžiulius visuomenės lūkesčius, savo pagrindiniu veiklos tikslu deklaruodama visuomenės intereso užtikrinimą.“ (Krupavičius, Šarkutė pgl. Savukynas cit pg. Key, 2004, p. 162)

Žiniasklaida kaltinama orientacija į politikos naujienų skandalingumą ir sensacingumą. „Skandalų nušvietimas turi nemažai teigiamų pasekmių politikos procesui, nes didina politikų

atskaitomybę, politikus iš pranašų paverčia paprastais ir klystančiais žmonėmis. Tačiau ilgalaikėje perspektyvoje mažėja pasitikėjimas ne tik politikais ir politikos morale, bet bliūkšta ir žiniasklaidos autoritetas.“ (Krupavičius, Šarkutė, 2004, p. 167)

„L. J. Sabato, M. Stencel ir S. R. Lichter, žinomi politikos ir žiniasklaidos santykių tyrinėtojai, teigia, kad žurnalistai, aprašydami politikų elgesį, turi atsižvelgti į tris aplinkybes: a) faktus: ar turimi įrodymai yra pagrįsti, ar jie yra tik gandai, ką sako tiesiogiai ar netiesiogiai į skandalą patekę asmenys; b) kontekstą: kada netinkamas elgesys įvyko, ar jis turi ryšį su dabartinėmis politiko pareigomis, atsakomybės sritimis ar teiginiais, koks informacijos šaltinis ir jos pateikimo laikas; ir c) interesą: ar tai rūpi skaitytojams ar žiūrovams, kiek yra reikšminga pati informacija.“ (Krupavičius, Šarkutė pgl. Sabato, Stencel ir Lichter, 2004, p. 168)

DIENRAŠČIŲ „LIETUVOS RYTAS“ IR „RESPUBLIKA“ ANALIZĖ

METODINĖ DALIS

Tyrimo metodika. Tyrime naudojama literatūros analizė, statistinių duomenų analizė, kontent-analizės metodas. „Kontent-analizės metodas <...> yra socialinės informacijos turinio kiekybinė analizė“ (Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. – Vilnius, 2003. - P. 498) Šiame tyrime skaičiavimo vienetu (indikatoriumi) pasirinkti straipsniai dienraščiuose, susiję su politikų privačiu gyvenimu.

Tyrimo organizavimas: darbo temai analizei buvo pasirinkti du nacionaliniai dienraščiai – „Lietuvos rytas“ ir „Respublika“. „Lietuvos rytas“ buvo pasirinktas, nes yra didžiausias šalies dienraštis. „Respublika“ buvo pasirinkta, nes taip pat yra vienas iš didžiausių Lietuvos dienraščių ir nuolatos atvirai varžosi su „Lietuvos rytu“. Teigiama, kad „Lietuvos rytas“ ir „Respublika“ „palaiko centro ir dešiniųjų pozicijas“ (Matonytė, Novelskaitė, Butkuvienė, 2007, p. 107). Abu jie vadinami liberaliais, tačiau „Respublika“ laikomas kontroversiškesniu, „jo stilius labiau bulvarinis ir populistinis (...)“ (Matonytė, Novelskaitė, Butkuvienė, 2007, p. 107). Dienraščiai analizuojami kartu su visais priedais. Tyrimui buvo pasirinkti 2004 m. ir 2008 m. rinkimų į seimą metai. 2004 m. rinkimai į Seimą vyko Spalio 10 d., 2008 m. Spalio 12 d. Tiriamasis laikotarpis 3 mėnesiai iki rinkimų ir 3 mėnesiai po rinkimų kiekvienais metais. Tuo būdu taip pat buvo siekiama stebėti ar kinta (jei kinta tai kaip), straipsnių susijusių su politikų privačiu gyvenimu skaičius ir pobūdis. Tyrimas apėmė 2004 07 01-2004 12 31 ir 2008 07 01-2008 12 31 laikotarpius ir juose buvo analizuojami visi minėtų dienraščių straipsniai, kuriuose, buvo aprašomas politikų ar jų šeimos narių privatus gyvenimas (remiantis Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymo 2 straipsniu privatų asmens gyvenimą sudaro: asmeninis žmogaus gyvenimas, jo šeimos gyvenimas; gyvenamoji aplinka, kurią sudaro asmens gyvenamoji patalpa, jai priklausanti privati teritorija ir kitos privačios patalpos, kurias asmuo naudoja savo ūkinei, komercinei ar profesinei veiklai; asmens psichinė ir fizinė neliečiamybė; garbė ir reputacija; slapti asmeniniai faktai; asmens fotonuotraukos ar kiti atvaizdai; asmens sveikatos informacija; privatus susirašinėjimas ar kitoks susižinojimas; asmens pažiūros; įpročiai; įsitikinimai; kiti duomenys, kuriuos galima naudoti tik jam sutikus) t.y. visi straipsniai, kurie nesusiję su tiesioginėmis politikų pareigomis.

Buvo peržiūrėti šie dienraščių numeriai (žr. 1. lentelę):

1. lentelė

Peržiūrėtų dienraščių numeriai

Dienraščio pavadinimas/ Metai	2004 m.	2008 m.
Lietuvos rytas	<i>150-304</i>	<i>146-298</i>
Respublika	<i>150-304</i>	<i>146-298</i>

Iš viso buvo peržiūrėta 616 dienraščių numerių, išleistų jau minėtu laikotarpiu. Žemiau pateiktoje lentelėje (žr. 2. lentelę) matome kiek ir kokio dienraščio numerių buvo peržiūrėta.

2. lentelė

Peržiūrėtų dienraščių numerių skaičius

Dienraščio pavadinimas/ Metai	2004 m.	2008 m.
Lietuvos rytas	<i>155</i>	<i>153</i>
Respublika	<i>155</i>	<i>153</i>

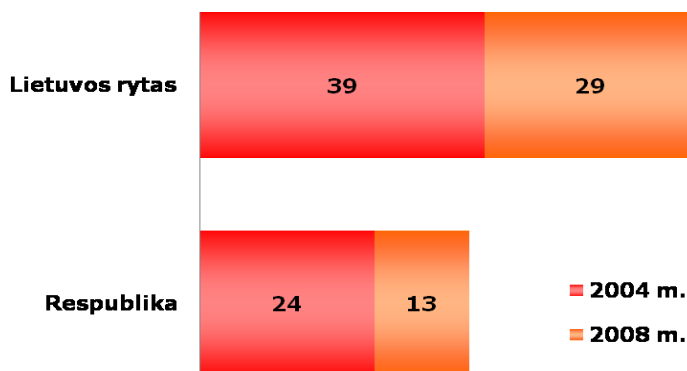
Atrinkti straipsniai buvo klasifikuojami pagal tokius indikatorius:

- dienraščio pavadinimas;
- publikacijos data;
- straipsnio pavadinimas;
- puslapiai, kuriuose publikuojamas straipsnis;
- rubrikos pavadinimas;
- priedo pavadinimas;

Iš viso buvo atrinkta ir klasifikuota 105 straipsniai. (žr. 1. grafiką):

Atrinktų ir klasifikuotų straipsnių pasiskirstymas tarp dienraščių (straipsnių skaičius)

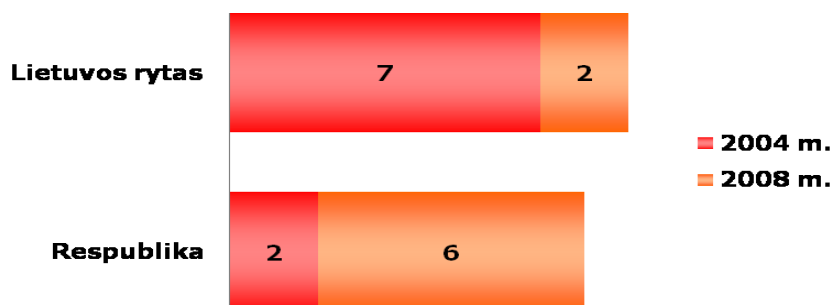
1. grafikas

2.1. Asmeninis žmogaus gyvenimas, jo šeimos gyvenimas

Lyginant 2004 m. ir 2008 m. duomenis straipsnių skaičius, susijusių su politikų šeimos gyvenimu pakito nežymiai. Pastebėtina, kad LR (čia ir toliau Lietuvos ryto trumpinys) straipsnių skaičiumi šia tema tarsi apsikeitė vietomis su R (čia ir toliau Respublikos trumpinys) (žr. 2 grafiką).

2. grafikas

Sunku surasti klausimą apie politiko šeimą, asmeninį gyvenimą į kurį negalėtum rasti atsakymo laikraščių straipsniuose. Pavyzdžiui, galime sužinoti kurį politikė vaiko susilaukė atlikus Cezario pjūvį, kieno vaikas turi klausos ir kalbos sutrikimų, („Parlamentarės šeimos vėlyvas netyčiukas“, „Stilius“, rubrika „Stiliaus mažylis“, Nr. 51, p. 15-17),

Straipsniai apie politikų šeimas kartais naudojami siekiant tam tikrų tikslų. Pavyzdžiui, 2004 rugpjūčio 28 d. šeštadieniais kartu su R išeinančio žurnalo „Brigita“ numeryje spausdinamas straipsnis apie tuometinio Vilniaus mero A. Zuoko šeimą. Politiko žmona laukėsi trečio vaiko. Žurnalistė teiravosi Zuokų apie vertybes. Mero žmonai šeimoje svarbiausia ramybė. A. Zuokui meilė: „*Pats žodis „meilė“ yra labai talpus, - sakė jis. – Meilė – tai ir tikėjimas, ir supratimas, ir artimo žmogaus palaikymas, ir pagarba, ištikimybė*“. Straipsnyje mero šeima vaizduojama, kaip darni, puoselėjanti dvasines vertybes. 2004 m. A. Zuoko vardas spaudoje dažnai buvo linksniuojamas kalbant apie „Rubicon group“ korupcijos skandalą, todėl toks teigiamas straipsnis apie jį ir jo šeimą turėjo tarnauti teigiamam įvaizdžiui apie jį formavimui. („Neramus Artūro ir Agnės Zuokų užutėkis“, rubrika „Iš arti“, p. 4-5) LR žurnale „Stilius“ rubrikoje „Stiliaus mažylis“ skaitytojai supažindinami su dar vieno politiko šeima. Straipsnyje politiko žmona pasakoja apie daugiavaikės šeimos rūpesčius ir džiaugsmus, šeimoje puoselėjamas vertybes: „*– Vyresnieji, matydami mamos vargus, tampa paslaugesni, geresni, brandesni, išmoksta dalytis gerumu, meile, skanesniu kąsniu, nėra atsikalbinėjimų, visada padeda pažiūrėti mažylį. ... Tokių vertybių už jokių pinigų nenupirksi*“. Straipsnis išspausdintas likus dviem mėnesiams iki rinkimų. Straipsnyje politikas pristatomas kaip labai šeimyniškas, rūpestingas tėvas. („Princesė ir trys jos broliai“, „Stilius“, 2004-08-20, Nr. 33, p. 15-17)

Iš 2004 spalio 2 d. „Lietuvos ryto“ priedo „Gyvenimo būdas“ („Į politiką neriančios moterys stiprybės semiasi namuose“, rubrika „Iš arti – iš toli“, Nr.229, p. 3, 5, 7) galime sužinoti, kad didžiausia vienos Seimo narės svajonė – keliauti bei pamatyti kuo daugiau pasaulio, kad lankydamosi Turkijoje (su marčia ir anūke) iki paryčių kalbėdavosi su marčia „*apie viską, taip pat ir apie vyrus*“, o „*prieš mėnesį atšventė savo sutuoktinių 30 metų jubiliejų*“. Iš to paties straipsnio sužinome, kad kitos kandidatės į Seimą sūnus vaikystėje papuolė į autoavariją: „*Tuomet labai daug meldžiausi, kad jis liktų gyvas*“. Dar viena kandidatė į Seimo nares jau pustrečių metų su vyrų susitinka tik savaitgaliais, „*tačiau moteris*

kiekvieną dieną su vyru kalbasi telefonu bent tris kartus“; tuo tarpu, kita kandidatė į Seimo nares nemėgsta papuošalų ir retai naudoja kremų. Pastebėtina, kad straipsnis buvo išspausdintas likus savaitei iki rinkimų, todėl galima daryti prielaidą, kad toks kandidačių teigiamas apibūdinimas, atvirumas, asmeniškiausių gyvenimo išgyvenimų atskleidimas, sietinas su jų tikslu patekti į Seimą. Straipsnyje jos vaizduojamos kaip šeimyniškos, paprastos, rūpestingos, su savo žemiškais rūpesčiais – niekuo nesiskiriančios nuo rinkėjų.

2004 m. rugsėjo 15 d. LR (Nr. 215) priede skirtame jaunimui „Mes“ („Tėvo dovana - bilietas į savarankišką gyvenimą“, rubrika „Studijos svetur“, p. 1, 2) rašoma, apie vieno politikų (V. Uspaskicho) vaikus iš pirmos santuokos. Nors straipsnio tema studijos užsienyje, jame skiriamas dėmesys ir vaikų santykiams su tėvu: *„Kai tėvai išsiskyrė, man buvo gal septyneri ar aštuoneri metai. Bet santykiai su tėvu neatšalo. Man svarbi tėvų laimė. Matau, kad jie laimingi atskirai.“* Pažymimos teigiamos politikos savybės: *„Jis – žmogus, kuris laikosi savo duoto žodžio. Tėvą aš labai gerbiu.“* Straipsnis išspausdintas likus mėnesiui iki rinkimų, jame politikas vaizduojamas kaip rūpestingas tėvas, ir po skyrybų besirūpinantis vaikais, mokantis už vaikų studijas užsienyje.

Straipsniuose politikai noriai kalba apie jausmus, asmeniškiausias poros akimirkas: viename straipsnyje politikė pasakoja, kad labai sunkiai išsiskiria su vyru, kad dar nenori po vieną vaikščioti ir, kad *„Dar taip nebuvo, kad vienas televizorių žiūrėtų, o kitas išeitų iš namų“*, („Naujas ministrės gyvenimas“, „Stilius“, „Stiliaus namai“, Nr.35, 2004 09 03, p. 16-19); kitas politikas viešai deklaruoja savo jausmus žmonai: *„Ja labai pasitikiu. Violeta – pirmoji ir tikroji mano meilė“*, („Statys Mikelis“, „Stilius“, rubrika „Vyras apie moteris“, Nr.35, 2004 09 03, p. 4.); dar vienas politikas straipsnyje pasakoja, kad jam pirmoje santuokoje trūko artumo ir atvirų pokalbių, o kalbėdamas apie savo antrą žmoną jis pasakė: *„Tai buvo meilė iš pirmo žvilgsnio“* („Apkalbų nepabūgęs meras puolė į slaptos meilės glėbį rubrika“, LR, „Gyvenimo būdas“, rubrika „Meilės istorijos“, Nr.181, p. 5); *„Tave mylėsiu ir kai amžiai baigsis“* – perskaitę straipsnį sužinome frazę, pasakytą politikos savo – žmonai (taip pat politikei) kurią jinais atsimins visą gyvenimą. („Rūta Rutkelytė ir Kęstutis Glaveckas“, „Julius/Brigita“, Rubrika „Šeima“, Nr. 16, p. 34)

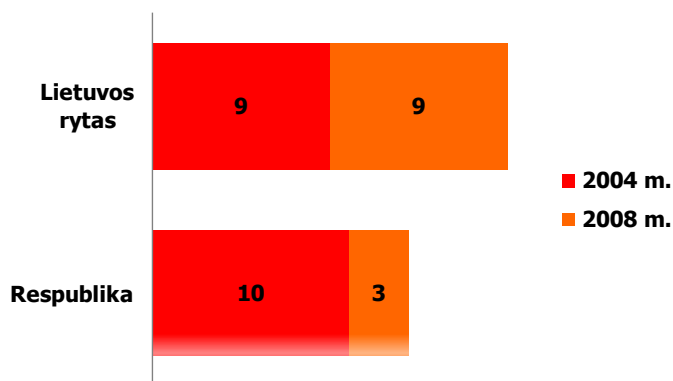
Dienraščiuose tiriamuoju laikotarpiu buvo išspausdinta straipsnių neštumo tema. Tiek LR, tiek R išspausdino po straipsnį apie vienos politikės neštumą. LR straipsnis yra neutralus, pateikiami faktai. (Po rinkimų maratono politikei prireikė nuotakos suknelės, LR, 2004 12 31,

Nr. 304, p. 3) Tuo tarpu, kitokio pobūdžio straipsnį pirmame puslapyje išspausdino R Respublikos žurnalistė telefonu J. Dičkutės teiravosi: „*Ar jūs tikrai laukiatės? - Iš kur tokios žinios? Tai asmeninis mano reikalas. Tačiau jūs to neneigiate? (...) - Nemanau, kad tai žiniasklaidos reikalas, net jeigu tai ir tiesa. Ko laukiate – mergaitės ar berniuko? – Bet juk aš nepatvirtinau, kad laukiuosi.*“ („Į Briuselį su vaikeliu iščiose“, R, rubrika „Dienos tema“, Nr.294, p. 1, 3)

2.1.1. Šventės

Populiariausia tema laikraščiuose asmeninės politikų, jų šeimos narių šventės: vestuvės, gimtadieniai, krikštynos ir pan. (žr. 3 grafiką).

3. grafikas

Ypatingo dėmesio per tiriamąjį laikotarpį 2004 m. sulaukė nušalinto prezidento dukros vestuvės. LR šiam įvykiui nušviesti išspausdino 4 straipsnius ir 6 R. Viską kas susiję su politiko dukros vestuvėmis dienraščiai aprašė su menkiausiomis detalėmis: buvo aprašyta kokiame proginių suknelių salone, su kuo (su drauge) politiko dukra rinkosi vestuvinę suknelę, skaitytojai sužino, kad busima nuotaka yra netaupi „*Inga išsirinktojo drabužio nesinuomojo, kaip tai daro dauguma pinigų taupančių nuotakų*“. („Teismas nusprendė

nekliudyti Paksų šeimos šventei“, LR, rubrika „Savaitė“, Nr. 157, 2004 07 10, p. 4) Politiko dukters vestuvių dieną (2004-07-17) LR (Nr. 163) priede „Gyvenimo būdas“ („Nuotakos įgeidžiai - galvos skausmas vedybų planuotojai“, rubrika „Vestuvės“, p. 2, 4) išspausdino straipsnį paremtą vedybų planuotojos (anot straipsnio autorės, vedybų planuotoja „*pirmą kart susidūrė su tokiais įnoringais, keistų įgeidžių turinčiais jaunavedžiais*“), rengusios politiko dukters vestuves, pasakojimu. Be to, kad straipsnyje paviešintos visos vedybų smulkmenos, pateiktos jaunavedžių pirmosios nakties miegamojo nuotraukos, įterptas ir pasakojimas apie Paksų šuns Grant apgraužtus vedybų planuotojos odinius batelius už kuriuos „*R. Paksas pasiūlė piniginę kompensaciją, bet vedybų planuotoja jos neatsisakė.*“ Vargu ar straipsnio temą ir faktą, kad neigiamas straipsnis apie nušalinto prezidento dukterį buvo išspausdintas vestuvių dieną, būtų galima pagrįsti teisėtu visuomenės interesu. LR konkurentas R išspausdino atsaką į straipsnį „Vedybų planuotojos akibrokštas nesugadino I. Paksaitės vestuvių šventės“ (rubrika „Gyvenimas“, 2004-07-21, Nr. 166, p. 17-18). Žurnalistė susisieki su vedybų planuotoja: „- **Norėčiau trumpo Jūsų komentaro apie vestuvių dieną spaudoje pasirodžiusį straipsnį. Ar viskas taip ir buvo, kaip parašyta laikraštyje? – O kaip jums pačiai atrodo?.. – Bet juk tai straipsnis, kuriame pateikiamos jūsų citatos. – Nežinau, kaip taip išėjo... – Ar tai buvo interviu? – Taip, aš kalbėjau, bet šnekėti, o paskui skaityti tai, kas parašyta, yra du labai skirtingi dalykai.**“

Apie kai kurių politikų šventes žurnalistai žino viską ir tomis žiniomis pasidalina su skaitytojais: LR aprašo vieno seimo nario vestuves. Teigiama, kad pora išvyko į Seišelius, kur (žurnalistų teigimu) „*ne tik nardys, žvejys, mėgausis saulės voniomis, čiuoš vandens slidėmis, bet ir susituoks*“. LR žurnalistai žino, kad „*į kelionių lagaminus pora įsidėjo ne tik paplūdimiui, bet ir vestuvių iškilimams skirtus drabužius*“, o „*iškilmių vieta galėjo būti papuošta rožėmis, vandens lelijomis ar kitomis gėlėmis*“. Straipsnis paremtas žurnalistės spėlionėmis, o ne faktais. („Po sėkmingos medžioklės - slaptos vedybos“, rubrika „Šokoladas“, 2008 07 26, Nr.167, p. 5)

Be intymių, asmeniškų politikų, jų šeimos narių vestuvių detalių dienraščiai daug reikšmės skiria išorės detalėms: „*Nuotaka per vestuves pasipuošė persikine „Valentino“ suknele, o jaunikis vilkėjo smėlio spalvos „Bottega Veneta“ kostiumą.*“ („Jaunavedžiai plačiai atvėrė pinigines“, LR, „Gyvenimo būdas“, rubrika „Metų poros“, nr. 295, 2008-12-27, p. 18-20), „*nuotaka vilkėjo iš Vokietijos atsiųstą suknelę, rankoje laikė puokštę iš orchidėjų žiedų.*

Žiedus sutuoktiniams sukūrė juvelyrė Jurga Karčiauskaitė-Lago. Juose galima įžiūrėti ir jaunųjų inicialus, ir kryžių ir taure.“ („Malda meilei“, „Stilius“, rubrika „Vestuvės“, Nr.36, 2008-09-26, p. 10-11), *„pirštus papuošė pagal specialų užsakymą pagaminti masyvūs baltojo aukso ir platinos žiedai“.* („Tėvo pavardę iškeitusi į vyro, I.Paksaitė garsins Stumbrų gumine“, R, rubrika „Gyvenimas“, Nr.164, 2004-07-19, p. 21-22), *„į iškilmių ceremoniją atvyko pasipuošusi blukintos aukso spalvos švarko ir sijono kostiumėliu“.* („Po vestuvių puotos - į meilės miestą“, LR rubrika „Aktualijos“ Nr. 164, 2004-07-19, p. 1-3)

2.3. Santuokinė neištikimybė

Tiriamuoju laikotarpiu LR buvo išspausdinti 6 (2004 m. – 4, 2008 m. – 2) straipsniai susiję su politikų santuokinės neištikimybės tema. Tuo pačiu laikotarpiu R straipsnių šia tema nebuvo užfiksuota.

Santuokinė neištikimybė dar viena žiniasklaidos atstovus dominanti tema, nors, pavyzdžiui, žurnalistė skambindama tuometinio vidaus reikalų ministro žmonai norėdama pasiteirauti apie jos vyrą teigia: *„Skaitytojus domina, kaip gyvena naujai paskirti ministrai“.* Dalies žurnalistų supratimu, tapdamas viešu asmeniu žmogus nebetenka teisės į privatų gyvenimą ir turi atsakyti į visus su jo šeima susijusius klausimus: *„Aš nesutinku kalbėti apie savo šeimą“,- taip naujasis ministras reagavo į klausimus apie asmeninį gyvenimą, užmiršdamas, kad nuo šios savaitės jis tapo viešu asmeniu.*“ Rašydamos straipsnį apie galimą tuometinio vidaus reikalų ministro santuokinę neištikimybę žurnalistės nepateikia faktų, liudininkų komentarų ir remiasi kalbomis: *„Kalbama, kad ministrą G. Furmanavičių artima draugystė sieja ir dar su viena buvusią kolege, kurios bute Vilniuje jis taip pat laukiamas svečias“.* („Vedusio ministro kelyje - slapti adresai“, LR, Nr. 395, 2004-12-18, p. 1-2)

Straipsnis apie vieno Seimo nario galimą neištikimybę paskelbiamas po rinkimų. Straipsnyje kalbinama jo žmoną, tariamą meilužę ir politikas (rubrika „Privatus gyvenimas“). Šalia klausimų apie rinkimus (politiko žmona buvo vienos partijų rinkimų sąrašuose) pateikiami klausimai apie poros santykius: *„Kalbama, kad Darbo partijos štabo darbuotoja tapo artima jūsų vyro draugė. – Apie tai skaičiau laikraštyje. ... – Ar jūs su vyru apie tai jau kalbėjotės ir sprendėte, kaip gyvensite toliau? – Pasakysiu atvirai: nieko nežinau. Kai mano vyras praneš apie skyrybas, tada ir spėsime, ką daryti. ... – Ar A. Bosas – pirmoji ir*

vienintelė jūsų meilė? ... Kaip jūs susipažinote? ... Ką pagalvojote apie Antaną, kai jį pirmąkart išvydote“. Straipsnyje užduodami klausimai gana asmeniškai, tačiau L. Bosienė į juos atsako, papasakoja visas susipažinimo smulkmenas. Seimo nariui užduodamas klausimas apie tariamą jo meilužę: „- *Ar V. Vonžutaitė – artima jūsų draugė? – Labai artima. (Pauzė.) Ji yra rinkimų štabo vadovo pavaduotoja. Savo santykių su ja nekomentuosiu.*“ Komentuoti santykių atsisakė ir tariama meilužė, teigdama, kad tai asmeniniai santykiai. Nors straipsnio pavadinimas skelbia – „Virš milijonieriaus šeimos – skyrybų šešėlis“ apie skyrybas straipsnyje nekalbama. (LR, Gyvenimo būdas, Nr. 241, 2004-10-16, p. 1, 2, 4)

Apie aukščiau minimo politiko galimą neištikimybę buvo išspausdinta ir daugiau straipsnių. Pažymėtina, kad šio politiko pavardė minima trijose iš šešių straipsnių. Kartu su penktadienio „Lietuvos rytu“ išeinančiame žurnale „Stilius“ išspausdinamas interviu su tuometine jo žmona. Žurnalistė nesidrovi užduoti asmeniškiausių klausimų: „*Ar jūs pažįstate šią merginą, kuri, kaip sakoma, yra naujoji pono Antano draugė? Ar savo vyrui neatleisite neištikimybės? Vadinasi, jūs atleistumėte savo vyrui visus jo paklydimus? Ar galėtumėte antrą kartą įsimylėti savo vyrą?*“ Šio straipsnio temą galima bandyti pagrįsti visuomenės interesu – rinkėjams svarbu kokiomis šeimos vertybėmis vadovaujasi jų išrinktas politikas, bet ar visuomenei svarbu žinoti gali politikos žmona antrą kartą įsimylėti savo vyrą ar ne, atleis visus paklydimus ar tik kai kuriuos? Straipsnio pradžioje žurnalistė rašo: „*Milijonieriaus žmona šiuo metu stovi prie skyrybų slenksčio – pasklido kalbos, kad jos vyras užmezgė romaną su jauna moterimi.*“ Žurnalistė remiasi ne įrodymais, faktais, o kalbomis, tačiau klausimus formuluoja taip tarsi tai būtų neginčijama tiesa: „*Ar su vyru aiškinotės dėl šios nedviprasmiškos draugystės?*“ Perskaičius straipsnį nepasiteisina ir žurnalistės teiginys, kad „*milijonieriaus žmona šiuo metu stovi prie skyrybų slenksčio (...)*“. („Loreta Bosienė: Kalėdų rytą norėčiau pabusti laiminga“, "Stilius", Nr. 51, 2004-12-24, p. 8-11)

2008 m. rugsėjo 13 d. LR Nr. 209 priedo „Gyvenimo būdas“ straipsnyje apie Druskininkų mero žmonos kelionę į Indiją (didžioji dalis straipsnio apie kelionę) jau straipsnio pradžioje žurnalistės rašo: „*Jos vyras, pobūviuose pasirodęs su jauna gražuole, sukėlė apkalbų audrą. Ar garsioje šeimoje bręsta permainos? „Dar anksti apie tai ką nors sakyti“,- „Gyvenimo būdai“ kalbėjo D. Malinauskienė.*“ Nors mero žmona ne kartą atsakė, kad tariama neištikimybė tik jos ir vyro reikalas („*Tai - mūsų su vyru reikalai, ir mes juos dviese sprendžiame.*“) žurnalistės pateikia savo komentarų ir prielaidų: „*Pastaruojų metu į D.*

Malinauskienės širdį buvo išsismelkęs nerimas, o veide galima buvo išvelgti vienatvės šešėlių.“
Kaip žurnalistės pamatė „į širdį išsismelkusį nerimą“ ir išvelgė „vienatvės šešėlių“?
(„Druskininkų mero sutuoktinę Indija išmokė atlaidumo“, rubrika „Likimai“, p. 8-13) Po
straipsniu apie Druskininkų mero žmoną pateikiamas ir trumpas straipsnis, kuriame klausiama
R. Malinausko apie šeimos problemas. Straipsnyje teigiama: „... *jei Druskininkų meras
nutartų skirtis su žmona, to nesistengtų nuslėpti nuo visuomenės*“. (R. Malinauskas: "Kaip
nuspręsimė, taip ir padarysimė", LR, nr. 209, 2008-09-13, p. 12)

2.4. Skyrybos

Tiriamuoju laikotarpiu LR išspausdino 2 straipsnius susijusius su politikų skyrybomis.
R tokių straipsnių nebuvo užfiksuota.

Politikų skyrybų temą „Lietuvos rytas“ nusprendė panagrinėti likus mėnesiui iki Seimo
rinkimų. Straipsnyje kalbinamos trys buvusios politikų žmonos. Daugiausiai dėmesio šiame
straipsnyje susilaukė vieno politiko buvusi žmona. Skaitydami straipsnį sužinome, kad
politikas „*jai daug skausmo suteikęs ir per apgavystę sutikimą skirtis gavęs vyras tebelikęs
moters širdyje*“. Žurnalistė stengiasi sujaudinti skaitytoją: „*Atrodo, kad iš jos akių tuoj tuoj
paplūs ašaros*“. Žurnalistė aprašo skurdžią buvusios politiko žmonos buitį: „*Arbatinukas
sugedo. Vandenį arbatai kaitinu puode. Bent jau nefotografuokite.*“ Straipsnio autoriai
nepaiso moters prašymo ir nuotrauką (pirmoji Seimo nario žmona iš puodo pila vandenį į
puodelius) patalpina. Nors kitą dieną susitikusi su žurnaliste (anot žurnalistės, „*Viktoras
telefonu atskaitė jai pamokslą už tai, kad buvusi žmona neapdairiai išleido žurnalistus į kuklų
savo būstą*“) „*moteris nebenorėjo fotografuotis (...) atsistojo pasmerktosios veidu ir nepajėgė
nusišypsoti*“, fotografas ją nufotografavo ir nuotrauka buvo patalpinta straipsnyje. Straipsniu
aiškiai siekiama politiką pavaizduoti, kaip nesąžiningą (apgavystė gavo sutikimą skirtis),
nejautrą, nesirūpinantį buvusią žmona. Tuo tarpu, kito politiko teigiamam įvaizdžiui interviu
su jo buvusią žmona tik padeda: „*Man gera, kad puikiai sekasi mano vaikams bei buvusiam
vyriui.*“ („Gyvanašiams perši skyrybų palikti randai“, LR, „Gyvenimo būdas“, rubrika
„Likimai“, Nr. 217, 2004-09-18, p. 1, 3, 7, 8)

2.5. Seksualinė orientacija

Per tiriamąjį laikotarpį abiejuose dienraščiuose pasirodė straipsnių vienos politikės seksualinės orientacijos tema (LR – 2; R- 2), išprovokuota vieno žurnalisto pasisakymo per radiją. Žurnalistai pateikia abiejų pusių poziciją. Remiantis straipsniu, aukščiau minėtas žurnalistas politikės „*partnerę esą pažįstantis ne vieną dešimtį metų. Jo tikinimu, šita moteris su dabartine komisare artimai bendrauja ir gyvena, o šiuo metu ketina vykti gyventi į Briuselį*“. („Iš Vilniaus - žvilgsnis į Briuselio miegamąjį“, LR, rubrika „Situacija“, Nr. 264, 2004-11-13, p. 1, 3) 2004 m. lapkričio 20 d. LR (rubrika „Savaitė“, Nr.270, p. 1, 4) žurnalistai vėl grįžta prie politikės seksualinės orientacijos temos: pateikiamas interviu su šią žinią paskelbusiu žurnalistu. Pateikiama šio žurnalisto pozicija, primenama politikės pozicija: esą tai prasimanymas. Interviu imanti žurnalistė laikosi neutralios pozicijos, tačiau straipsnio pavadinimas skamba dviprasmiškai: „*Kalbėti apie viešas paslaptis - dar pavojinga*“. Pavadinimu pripažįstama, kad politikės seksualinė orientacija vieša paslaptis.

2004 m. lapkričio 13 d. R („D. Grybauskaitė - įtarimai homoseksualumu“, rubrika „Lietuva“, Nr.264, p. 1, 2) žurnalistas taip pat pateikė straipsnį aukščiau minėtos politikės seksualinės orientacijos tema. Cituojamas žinią paskleidęs politikas: „*Mūsų ypatingai gabi ir talentinga komisarė Dalia Grybauskaitė, tai vieša tiesa ar ne vieša tiesa, bet ji pati yra seksualinių mažumų atstovė, bet dėl jos jokių nekyla skandalų*“. Pateikiama ir D. Grybauskaitės pozicija: ji nesiruošia niekaip reaguoti į žurnalisto (V. Žuko) paskleistus įtarimus. Straipsnio pabaigoje žurnalistas pateikia faktais nepagrįstą informaciją: „*Pasak šaltinių, dirbdama finansų ministre D. Grybauskaitė buvo griežta vyrams bendradarbiams ir nevengdavo jų pašiepti. Pastebima, jog ir Lietuvoje, ir Briuselyje D. Grybauskaitės aplinką sudaro moterys.*“

2004 m. lapkričio 18 d. dienraščio R („D. Grybauskaitės orientacija - pavojinga tema“, rubrika „Lietuva“, Nr.268, p. 1, 5) žurnalistė vėl grįžta prie politikės seksualinės orientacijos temos. Pateikiama V. Žuko pozicija, primenami D. Grybauskaitės žodžiai. Straipsnio autorė laikosi neutralios pozicijos, tačiau straipsnio pavadinimas skamba dviprasmiškai: „*D. Grybauskaitės orientacija kainuos darbą V. Žukui.*“ Straipsnis pateikiamas su nuotrauka, kurioje nufotografuota D. Grybauskaitė ir jos patarėja konferencijos (posėdžio) metu sėdinčios prie mikrofonų. Po nuotrauka pateiktas užrašas: „*Daliai Grybauskaitėi (dešinėje) Briuselyje patarinėja ilgametė jos bendražygė Rima Kaziliūnienė.*“ Straipsnyje apie patarėja

neužsimenama, todėl galima daryti prielaidą, kad „Respublikos“ žurnalistė sąmoningai patalpino būtent šią nuotrauką.

2.6. Laisvalaikis

Dar viena su politikų privatumu susijusi tema atostogos. Politikai ir jų artimieji noriai pasakoja apie savo šeimos atostogas, tai įrodo pateiktos nuotraukos iš asmeninio albumo, atskleistos asmeniškiausios atostogų detalės. Iš straipsnių laikraščiuose skaitytojai sužino, kad tuometinio aplinkos ministro žmona, plaukiojo Kleopatros baseine Turkijoje, o dėl dailaus įdegio ministro žmona sulaukė vyro komplimentų. („Į Kleopatros baseiną - semtis žvalumo“, LR, priedas „Gyvenimo būdas“, rubrika „Šokoladas“, Nr. 179, 2008-08-09, p. 5) Skaitytojai taip pat yra informuojami, kad jau minėtai“ aplinkos ministro šeimai patinka žygiai su baidarėmis, o jų metu – „*A. Paulauskas vaikams pasakodavo anekdotus, istorijas apie tolimas šalis ar garsius žmones, padainuodavo Vladimiro Vysockio kūrybos dainų*“. „*Kartą, priplaukę gražią vietovę, baidarininkai išvydo šiukšlių krūvą. Ištempė baidares ant kranto ir puolė į maišus krauti šiukšlių.*“ („Ištvermės egzaminas - su irklų rankose“, LR, rubrika „Savaitgalis“, Nr. 190, 2008-08-22, p. 2) Tuo metu A. Paulauskas buvo aplinkos ministras, todėl galima daryti prielaidą, kad šiuo straipsniu buvo siekiama formuoti A. Paulausko kaip aktyvaus, besirūpinančio aplinka politiką įvaizdį.

Apie kadenciją baigusį prezidentą A. Brazauską skaitytojams pateikiama daug informacijos. A. Brazauskui patinka medžioti, tačiau be ginklų kolekcijos jis turi 300 peilių kolekciją, tarp kurių yra egzotiškų, skirtų kovoti su krokodilais, o ant kelių yra išgraviruoti politikos inicialai. („Medžiotojai ginklus saugo lyg meno kūrinius“, LR, rubrika „Savaitgalis“, Nr. 240, 2004-10-15, p. 1, 5) A. Brazauskui su antrąja žmona patinka keliauti (aprašoma jų kelionė į Tenerifę). Apie keliones žurnalistai skaitytojus linkę informuoti iki smulkiusių detalių: „*Rytą dažniausiai valgo pieno produktus – jogurtą, sūrį ar varškę. (...) Vėliau poilsiautojai iš Lietuvos pasiima rankšluosčius ir neskubėdami keliauja palmėmis apaugusiu taku vandenyno link.*“ („Pasilepinti šiluma - į saulėtąją Tenerifę“, LR, priedas „Gyvenimo būdas“, rubrika „Šokoladas“, Nr.267, 2008-11-22, p. 6)

Dienraščiuose pristatomi įvairiausi politikų pomėgiai: gaminti išskirtinius patiekalus („Akyli grybautojai gardžiais valgiais mėgaujasi ir žiemą“, LR, rubrika Nr. 217, 2004-09-18,

p. 9), kolekcionuoti kulinarijos knygas („Ivaizdžio detalė persikėlė į pietų lėkštę“, LR, priedas „Gyvenimo būdas“ Nr.202, 2008-09-05, p. 5), pomėgį kolekcionuoti valgiaraščius su aukštųjų kitų valstybių politikų autografais („Prieš susitikimą su garbingu svečiu - namų darbai“, LR, priedas „Gyvenimo būdas“, Nr. 155, 2008-07-12, p. 5), žaisti tenisą. („Nidos vasara be teniso būtų drungna“, LR, priedas „Gyvenimo būdas“, Nr. 179 , 2008-08-09, p. 24)

2.7. Gyvenamoji aplinka

Viena iš sudedamųjų privataus gyvenimo dalių - gyvenamoji aplinka, kurią sudaro asmens gyvenamoji patalpa, jai priklausanti privati teritorija ir kitos privačios patalpos. Jei politikai pasakoja apie savo namus, interjerą daro tai noriai – leidžia fotografuoti namuose (netgi miegamuosius kambarius), yra fotografuojami kartu su šeimos nariais. („Premjero rezidencijoje - žmonos kuriamas jaukumas“, „Stilius“, rubrika „Stiliaus namai“, 2004-12-03, Nr. 48 , p. 16-19; „Seimo pirmininko šeimos gyvenimas su žaviomis raganaitėmis“, „Stilius“, rubrika „Stiliaus namai“, 2004-08-06, Nr. 31 , p. 16-19, „Naujas ministrės gyvenimas“, „Stilius“, rubrika „Stiliaus namai“, Nr. 35 , 2004-09-03, p. 16-19)

IŠVADOS

- Nėra vieningos privatumo teorijų klasifikacijos. Remiantis H. T. Tavani, galima išskirti keturis privatumo teorijų tipus: *nesikišimo* (angl. nonintrusion), *atsiskyrimo* (angl. seclusion), *kontrolės* (angl. control) ir *apribojimo* (angl. limitation). Penktąjį pasiūlo H. T. Tavani: *Riboto priėjimo/apribotos kontrolės teorija* (angl. The Restricted Access/Limited Control Theory) (RPAK). Nesikišimo teorija kritikuojama dėl to, kad painioja privatumą su teise į privatumą, bei tuo, kad privatumas painiojamas su laisve. Atsiskyrimo teorijos trūkumas – privatumas painiojamas su vienatve. Kontrolės teorijoje lieka neaiškūs du punktai: a) kokios rūšies asmeninę informaciją asmuo gali tikėtis visiškai kontroliuoti; b) kiek asmuo gali kontroliuoti asmeninę informaciją. Apribojimo teorija neįvertina kontrolės arba pasirinkimo vaidmens, taip pat įmanomas privatumo painiojimas su slaptumu. RPAK kritikuojama dėl to, kad šioje teorijoje neaišku kaip atskiriamos privačios situacijos nuo viešų.

D. Solove pateikia kitą privatumo teorijų klasifikaciją: 1) teisė būti paliktam vienam; 2) riboto priėjimo prie asmens; 3) slaptumas; 4) asmeninės informacijos kontrolė; 5) asmenybė (angl. personhood); 6) artimumas; 7) kelių teorijų junginys.

- Viešo asmens privataus gyvenimo ribos žymiai siauresnės, nei privataus. Viešų asmenų privataus gyvenimo srities ribų siaurinimas siejamas su moraline teise – viešieji asmenys šiuo atveju politikai turi pateisinti rinkėjų lūkesčius. Moralinė teisė aiškinama piliečių teise į padarius atstovus, kurie pretenduoja būti moralės, padorumo autoritetais. Žiniasklaida turi didesnes viešo asmens kritikos galimybes, įskaitant ir galimybę kritikuoti jo privatų gyvenimą ar tam tikrus jo aspektus. Viešo asmens privataus gyvenimo ribų susiaurinimas taip pat siejamas su teisėtu visuomenės interesu, kai būtina apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves nuo neigiamų pasekmių.
- Tiriamuoju laikotarpiu buvo užfiksuota straipsnių apie įvairias politikų privataus gyvenimo sritis: asmeninį politiko, jo šeimos narių gyvenimą; tam tikrus asmeninio gyvenimo tarpsnius: skyrybas, santuokinę neištikimybę, nėštumą ir pan. Pastebėtina, kad politikai, jų šeimos nariai noriai pasakoja apie asmeniškiausius savo gyvenimo įvykius (vaiko gimimą cezario pjūvio pagalba, kaip susipažino su sutuoktine/-iu, kokius meilės žodžius sakė vienas kitam ir pan.), noriai įsileidžia į savo namus

(leidžiama fotografuoti netgi miegamuosius), gausiai pateikia nuotraukų iš asmeninių albumų.

- Tiriamuoju laikotarpiu buvo išspausdinta straipsnių, susijusių su politikų privačiu gyvenimu, kuriuose žurnalistai rėmėsi smalsumu, o ne teisėtu visuomenės interesu (pavyzdžiui, 2004 12 18 "Respublika", „Į Briuselį su vaikeliais išsčiose“, Nr.294, p 1, LR (Nr. 163) priede „Gyvenimo būdas“ („Nuotakos įgeidžiai - galvos skausmas vedybų planuotojai“, LR, rubrika „Vestuvės“, Nr.294, 2004 07 17)
- Per tiriamąjį laikotarpį buvo išspausdinta straipsnių, kurių vienas iš tikslų, prieš rinkimus formuoti teigiamą (2004 09 15 d. LR, Nr. 215, „Tėvo dovana – bilietas savarankišką gyvenimą“, p. 1, 2) politiko įvaizdį arba atvirksčiai (2004-09-18, LR, Nr. 217, „Gyvanašiams perši skyrybų palikti randai“, „Gyvenimo būdas“, p. 1, 3, 7, 8)

LITERATŪROS SARAŠAS

1. Bielinis, L., 2002. Prieštaringos žiniasklaidos funkcijos šiuolaikinėje visuomenėje // Politinė kultūra ir visuomenės kaita. Vilnius, Kaunas: Naujasis lankas
2. Bielinis, L., 2000. Rinkiminių technologijų įvadas. Vilnius: Margi raštai
3. Bielinis, L., 2005. Visuomenė, valdžia ir žiniasklaida: prieštaringa komunikacinė simbiozė. Vilnius: Eugrimas
4. Birmontienė, T., 1996. Privataus gyvenimo neliečiamumas // Asmens konstitucinės teisės Lietuvoje. (Konferencijos medžiaga). Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras
5. Dobryninas, A., 2001. Virtuali nusikaltimų tikrovė. Vilnius: Eugrimas
6. Gudonienė, V., 1999. Įvadas į masinės komunikacijos teorijas. Vilnius: Žara
7. Jočienė, D., Čilinskas, K., 2005. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. Vilnius: Teisės projektų ir tyrimų centras
8. Jovaišas, K., 2006. Žmogaus teisių katekizmas. Vilnius: Teisės institutas
9. Juozapavičius, R., 2002. Ar nyksta viešumas Lietuvoje? \ Kultūros kongresas "Kultūra žiniasklaidoje ir žiniasklaidos kultūra" - http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4610&p_d=15850&p_k=1 [žiūrėta: 2010.05.28]
10. Gutauskas, A., Gutauskas, A., 2005. Teisė į informaciją // Žmogaus teisės Lietuvoje. Vilnius: Naujos sistemos Juozapavičius, R., 2002. Ar nyksta viešumas Lietuvoje? // Kultūros kongresas "Kultūra žiniasklaidoje ir žiniasklaidos kultūra" – http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4610&p_d=15850&p_k=1 [žiūrėta: 2011 04 30]
11. Kemp, R., Moore, A., D., 2007. Privacy // Library Hi Tech Vol. 25, No. 1. Emerald Group Publishing Limited - <http://www.emeraldinsight.com/Insight/ViewContentServlet?Filename=Published/EmeraldFullTextArticle/Articles/2380250106.html> [žiūrėta: 2008 05 17]
12. Krupavičius, A., Šarkutė, L., 2004. Žiniasklaida ir politika // Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida. Kaunas: Aušra
13. Mikelėnas, V., Bartkus, G., Mizaras, V., Keserauskas, Š., 2002. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia
14. Lankauskas, M. 2007. Balansavimas tarp teisės į privatumą ir saviraiškos laisvės Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje // Teisės problemos Nr. 2 (56). Vilnius: Teisės institutas
15. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas - http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=107687 [žiūrėta: 2009 05 17]
16. Lietuvos Respublikos Konstitucija - <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm> [žiūrėta: 2008 04 120]
17. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas - http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=362249 [žiūrėta: 2010 05 18]
18. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas - http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=280580&p_query=&p_tr2= [žiūrėta: 2009 03 31]
19. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas. 1996. Vilnius: Danielius

20. Linkevičiūtė-Rimavičienė, J., 2009. Spaudos vaidmuo kuriant pilietinę visuomenę // Informacijos mokslai Nr. 51, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla
21. Marcinkevičienė, R., 2009. Nuo Habermaso iki Valinsko. Viešosios erdvės privatėjimas - <http://www.akiraciai.lt/Akiraciai/Tema/Nuo-Habermaso-iki-Valinsko.-Viesosios-erdves-privatejimas> [žiūrėta: 2010 05 31]
22. Meškauskaitė, L., 2005. Žiniasklaidos pažeistų asmens teisių gynimo būdai // Teisės problemos Nr. 1(47), Vilnius: Teisės institutas
23. Meškauskaitė, L., 2004. Žiniasklaidos teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras
24. Mikelėnas, V., 2001. Teisė į privatų gyvenimą ir jos gynimas // Asmeninės neturtinės teisės ir jų gynimas. Vilnius: Justitia
25. Nugaraitė, A., 2000. Valdžia ir žiniasklaida. Vilnius: VU Komunikacijos fakultetas
26. Palidauskaitė, J., 2010. Interesų konflikto reguliavimo praktika Lietuvoje: balansuojant ant privačiojo ir viešojo intereso ribos // Politologija Nr. 1 (57), Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla
27. Politikų slėpynės po privatumo šydu: ką turime žinoti apie seimūnų šunis, pinigus ir meilužes - <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/politiku-slepynes-po-privatumo-sydu-56-86960> [žiūrėta 2010 05 27]
28. Pristatyti apklausos "Kaip visuomenė vertina žmogaus teisių padėtį Lietuvoje" rezultatai - <http://www.hrmi.lt/naujiena/108/> [žiūrėta 2010 05 27]
29. Vaišvila, A., 2004. Teisės teorija. Vilnius: Justitia
30. Tavani, H., T., 2007. Philosophical theories of privacy: implications for an adequate online privacy policy // Metaphilosophy Vol. 38, No. 1
31. Tidikis, R., 2003. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras
32. Žiobienė, E., 2002. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta privataus gyvenimo apsauga: informacijos skleidimo apie viešuosius ir privačius asmens skirtumai // Jurisprudencija T. 30 (22). Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras
33. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija - <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/EBDFB6BB-2A0E-48D0-935F43AFC0A961C7/0/LithuanianLituanien.pdf> [žiūrėta 2010 05 30]